

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dikkat Yazar Var

Frankfurt Dersleri

Jurek
Becker

Çeviri

Şahbender Çoraklı

Ahmet Sami

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Jurek Becker 1989 yılında, yaz tatilinde, Frankfurt'ta, Goethe Üniversitesi'nde konuk yazar olarak üç ders verdi. Elinizdeki bu Frankfurt derslerinde de görüleceği gibi Jurek Becker'in amacı edebiyatın koşullarından ve bu koşulların giderek yok oluşundan; edebiyatın istenilen ve gerçek olan sonuçlarından; sadece okur için olan sonuçlarından değil, yazar için de olanından; Batı ve Doğu Almanya gibi ülkelerin yaşamında edebiyatın öneminden; yazarların ister suçlu ister kurban olarak tüm bu yukarıda sıralananlarda oynadıkları rollerden bahsetmektir. Becker, bir Doğu Alman yazar olduğu için sansür belasının yazarlara zararlarını bilenlerdendir. Sansürün eline sopa tutturulmuş, resmi teşekkül haline gelen bir aptallık olduğunu dile getirmektedir. Sansürü sadece sansürcünün yapmadığını çıkış noktası kılarak, insanın bizzat kendisinin bile kendi yaşantısı üzerinde acımasız bir sansürcü olduğunu da ifade etmektedir. Becker, özyaşamöyküsünü yazma edimi ile ilişkilendirip biz okurlara kendi yazı dünyası hakkında özel bilgiler de sunmaktadır.

Dikkat Yazar Var hem okuyucu hem de yazarlar için ciddi edebi uyarılar içermektedir.

KE TE BE	DİKKAT YAZAR VAR JUREK BECKER	 9 786257 014366
KİTAP NO	DİZİ ADI	36 TL KDV den muaf
245	Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org	

0061

KETEBE

	ISBN: 978-625-7014-36-6 © 2018 Ketebe Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
1. BASKI Şubat 2020, İstanbul	KETEBE YAYINLARI: 245 EXLIBRIS - 3
ooo BASKI VE CİLT Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş. Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2 34310 Haramidere - Avclar / İstanbul Sertifika No: 12026 Tel: 212.412 17 00	EDITÖR Ahmet Sarı Şahbender Çoraklı YAYIMA HAZIRLAYAN Hümeýra Çalışkan DÜZELTİ Cihan Aldık KAPAK Harun Tan MİZANPAJ Nilgün Sönmez
	KETEBE YAYINLARI SERTİFİKA NO. 34989 Maltepe Mahallesi Fetih Caddesi No: 6 Dk: 7 Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.612 29 30 Faks: 212. 612 29 30 ketebe@ketebe.com

© Orjinal adı *Warnung vor dem Schriftsteller/Drei Vorlesungen in Frankfurt* olan bu kitabın Türkiye'de tüm yayın hakları Suhrkamp Verlag ile yapılan telif sözleşmesi gereği Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.

Frankfurt Dersleri

Dikkat Yazar Var

Jurek Becker

Çeviri:
Şahbender Çoraklı - Ahmet Sarı

Jurek Becker

1937'de Polonya'nın Lodz kentinde doğdu; çocukluğu gettolarda ve toplama kamplarında geçti; ancak 1945'te babasıyla birlikte Berlin'e gittikten sonra Almanca öğrendi. Liseden sonra felsefe öğrenimi gördü. 1960'dan 1977'ye kadar Doğu Berlin'de serbest yazar olarak yaşadı. 1957'den 1976 yılına kadar SED üyesiydi. 1977'de partinin tutumunu protesto amacıyla Yazarlar Birliği'nden ayrıldı. 1977'den sonra batıda, çoğu zaman Berlin'de yaşadı. 1978'den itibaren fahri profesör olarak uzun süre ABD'de kaldı. 1978'de Es-sen Üniversitesi'nde, 1981'de Augsburg Üniversitesi'nde fahri profesör oldu. 1982 yılında Bergen-Enkheim Şehir Yazarlığı unvanını aldı. 14 Mart 1997'de kansere yenik düştü.

Ödülleri: Heinrich Mann Ödülü (1971), Charles Veillon Ödülü (1971), Bremen Kenti Edebiyat Ödülü (1974), DDR Ulusal Ödülü (1975), Manfred Krug ve Heinz Schirk ile birlikte Adolf Grimme Ödülü (1986), Hans Fallada Ödülü (1990), Alman Sinema Ödülü, Altın Şerit (1991)

Şahbender Çoraklı

1963 yılında Bayburt'ta doğdu. 1984 yılında Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. "Türkçede ve Almancada İkilemeler" adlı çalışmayla yüksek lisansını (1991), "Jurek Becker'in *Jakob der Lügner* Adlı Romanında Anlatı Teknikleri" adlı çalışmayla doktorasını (2001) tamamladı. 2002 yılında Atatürk Üniversitesinde Yardımcı Doçent kadrosuna atandı. 2009-2014 yılları arasında Almanya Köln Üniversitesinde 5 yıl Türkçe dersleri verdikten sonra, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesinde çalışmaya başladı. Anlatı Teknikleri ve Almanya'daki Türk yazarlar üzerine çalışmaları olan Çoraklı, halen Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Müdürlük görevini yürütmektedir.

Ahmet Sarı

1970 yılında Almanya'nın Düsseldorf kentinde doğdu. 1984 yılında Almanya'dan Türkiye'ye (Erzurum) kesin dönüş yaptı. 1993 yılında Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. "Thomas Bernhard'ın Öykülerinde Normaldışı Davranışlar" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını (1995), "Türk ve Alman Poetikasının Kitabı" adlı çalışmasıyla da doktorasını tamamladı (2003). 2005 yılında Yardımcı Doçent; 2011 yılında Doçentlik kadrosuna, 2016 yılında da Profesörlük kadrosuna atandı. Halen Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışmalarını sürdürmektedir.

İçindekiler

Frankfurt Dersleri / 7

Yazarlar ve Dersleri / 10

Çevirmenlerin Önsözü / 15

I. Ders / 17

II. Ders / 39

III. Ders / 59

Frankfurt Dersleri

Goethe Üniversitesi, Frankfurt'ta, 1959 yılında edebiyata, edebiyatın sorunlarına ve gelişimine ilgi duyacak öğrencilere (öğrenciler indinde aslında herkese) bir imkân sunmak amacıyla Frankfurt Dersleri'ni başlattı. Öğrencilerin edebiyatı, edebiyat biliminin kendilerine sunduğu kuru ve cansız, akademide öğretilen yavan bilgilerle öğrenmesi yerine, yazarların yaratım sürecini kendi ağızlarından dinlemeleri ve öğrenmeleri amacıyla poetika alanında Frankfurt Dersleri adı altında bir konuk kürsüsü açtı. İlkini Gilbert Murray'ın "Şiirde Klasik Gelenek" (The Classical Tradition in Poetry) adında 1926 yılında sunduğu Norton konferansları dizisine ve Oxford derslerine çok benzeyen Frankfurt Dersleri buraya çağrılan ve konuk olarak kendi poetikasını ya da edebiyat hakkında genel konularda bilgi sunmak isteyen önemli yazar/şaire ya da edebiyat eleştirmenine birkaç ders imkânı sunmaktaydı. Frankfurt Dersleri'ne katılım hakkını elde eden yazarlar/şairler ken-

di yazı süreçlerini, poetikalarını ya da kendilerine sorun addettikleri edebi konuları sunma özgürlüğüne sahiplerdi. Ondan sonra da her sene bir yazar Frankfurt Dersleri'ni sunma sorumluluğu altında ya kendi poetikasını sunmuş ya da seçtiği bir edebiyat bilimi sorunsalını ele almış ve bu geleneği bugüne dek devam ettirmiştir. Bu kürsüye ekonomik desteği ilk yıllarda S. Fischer Yayınları vermiş, 1963 yılından beri de Suhrkamp Yayınları konferansları desteklemiştir. 1968 yılında Frankfurt Dersleri sekteye uğramış, 1979 yılından itibaren Suhrkamp Yayınları'nın dersleri finanse etmesiyle dersler yeniden başlamıştır. Goethe Üniversitesi'nden hocaların katkılarıyla da klasikleşmiş halini almıştır. Peter Suhrkamp'ın ve üniversitenin maddi destekçilerinin Frankfurt Dersleri'nin gelişmesinde ve dünyaya yayılmasında katkıları görmezden gelinemez. Bugün Frankfurt Dersleri'nin arkasında destekçi olarak S. Fischer Yayınları, Schöffling & Co, Suhrkamp Yayınları, Frankfurt Üniversitesi Dostları, Frankfurt Edebiyat Evi (Frankfurter Literaturhaus) bulunmaktadır. Dania Hückmann'ın müessesenin hayat bulmasında destekleri de unutulmamalıdır. 1959 yılında Ingeborg Bachmann ile "Günümüz Edebiyatı Sorunları" adı altında dönem edebiyatının ruhunu vererek başlayan Frankfurt Dersleri şu ana kadar seksene yakın çok önemli yazarların, şairlerin, edebiyat eleştirmenlerinin dersleriyle edebiyat bilimi alanında son asır Alman, Kıta Avrupası ve dünya edebiyatına tarif edilemez katkılar sağlamıştır. Son on yılda, seneden seneye gerçekleşen dersler altı ayda bir sunulmaya başlanmıştır. Frankfurt Dersleri, Alman yazarlarının İkinci Dünya Savaşı döneminden sonra kendi edebiyatlarını geliştirmeyi, edebiyat bilimlerine yeni katkılar sunmayı, alanında yetkin yazarları kendi poetikaları üzerine düşünmeye zorlamayı ve bunları kayıt altına almayı hedeflemektedir. Bu dizi, edebiyat kuramına katkı bakımından önemli bir geleneği oluşturmuştur denebilir. Son dönemlerde Heidelberg Dersleri, Tübingen

Dersleri adı altında buna benzer diziler oluşmuştur. Ketebe yayınları da bu derslerin önemini bildiğinden yaklaşık yarım asrı geçen zaman dilimi içinde Avrupa'da edebiyat bilimine sunduğu sonsuz katkı ile Frankfurt Dersleri'ni edebiyat bilimimize katkı sağlaması ve yeni perspektifler sunabilmesi bakımından çevirmeyi hedeflemektedir.

Dizi Editörleri

Şahbender Çoraklı - Ahmet Sarı

Yazarlar/Dersleri

- Şimdiye kadar Frankfurt Dersleri sunan yazarların sundukları dersleriyle listesi şöyledir:
- 1959/60 Ingeborg Bachmann: *Günümüz Edebiyatı Sorunları*
- 1960 Marie Luise Kaschnitz: *Shakespeare'den Beckett'e Avrupa Edebiyatının Biçimleri*
- 1960/61 Karl Krolow: *Günümüz Edebiyatı Sorunları*
- 1961 Pierre Bertaux, Yves Bonnefoy, Cecil Day-Lewis, Mattias Braun: *Kişisel Sunumlar*
- 1963 Helmut Heißenbüttel: *20. Yüzyıl Poetikası'nın Temel Kavramları*
- 1964 Heinrich Böll: *Edebiyatta İnsanlığın Estetiği*
- 1964/65 Hans Magnus Enzensberger: *Yazarlar Bir Rol Oynarlar Mı?*
- 1966/67 Reinhard Baumgart: *Romandan Beklentilerimiz Nelerdir?*
- 1967 Wolfgang Hildesheimer: *Saçma Nesir/Absürt Nesir*
- 1967/68 Hans Erich Nossack: *Şiir Öğretilebilir Mi?*
- 1979 Uwe Johnson: *Yan Koşullar*
- 1979/80 Adolf Muschg: *Edebiyat Terapi Olabilir Mi? Sağaltılan ve Sağaltılamayan Üzerine Bir Ders.*
- 1980 Peter Rühmkorf: *agar agar-zauraurim. Kafiye Doğasının Tarihi ve İnsansı Kafiye Duygusu Üzerine*
- 1980/81 Martin Walser: *Özgüven ve İroni*
- 1981 Günter Kunert: *Tufandan Önce – Nuh'un Gemisi Olarak Şiir*
- 1981/82 Peter Bichsel: *Okur/Anlatı.*

- 1982 Christa Wolf: *Bir Anlatının Önkoşulları. Kasandra.*
- 1982/83 Wolfgang Koeppen: *Yazar İşe Yaramaz Biri Midir?*
- 1983/84 Peter Härtling: *İspanyol Asker ya da Bulmak veya Uydurmak*
- 1984 Friedrich Dürrenmatt: *Sanat ve Bilim*
- 1984 Paul Nizon: *Yazıya Yatmak*
- 1984/85 Ernst Jandl: *Ağzın Açılıp Kapanmasına Dair*
- 1985 Peter Härtling, Wolfgang Hildesheimer, Adolf Muschg'la Birlikte Bir Kolokyum
- 1985/86 Hermann Burger: *Yazma Esnasında Fikrin Azar Azar Bitirilmesi Üzerine*
- 1986 Hermann Lenz: *Yaşamak ve Yazmak*
- 1986/87 Hans Mayer: *Yaşanan Edebiyat. Ekspresyonizmden Bu Yana Yaşam Deneyimi*
- 1987 Ludwig Harig: *Kıvılcımın Hesap Edilişi. Dil Oyunları Üzerine*
- 1987/88 Hilde Domin: *Özgürlük Anı Olarak Şiir*
- 1988 Peter Sloterdijk: *Dünyaya Gelmek-Dile Gelmek*
- 1988/89 Christoph Meckel: *Şiire Dair*
- 1989 Jurek Becker: *Dikkat Yazar Var*
- 1989/90 Günter Grass: *Auschwitz'den Sonra Yazmak*
- 1990 Hans Christoph Buch: *Yakınlık ve Uzaklık*
- 1990/91 Karl Dedecius: *Polonyalıların Poetikasına Dair*
- 1992 Walter Jens: *Mitolojiyle Çalışma*
- 1992/93 Dieter Kühn: *Hayatımın Romanı. Otobiyografi Örneği İçin Taslaklar*

- 1993 Klaus Hensel, Franz Hodjak, Richard Wagner, Werner Söllner: *Kendinde Yabancı, Yabancıda Kendi: Çifte Sürgün'de Ana Dil Deneyimleri*
- 1993/94 Oskar Pastior: *Kendinde Şey Olmayan*
- 1994/95 Bodo Kirchhoff: *Kendi Bedenimiz Üzerine Efsaneler*
- 1995 Wolfgang Hilbig: *Eleştirinin Yıkımı*
- 1995/96 Dieter Wellershoff: *Yılan Derisinin Parılda-yışı. Edebi Metnin Varoluşsal ve Biçimsel Görünümü*
- 1996 Rolf Hochhuth: *Savaştan Trajedinin Doğuşu*
- 1996/97 Sarah Kirsch: *Yazarlar ve Nesir Yazarları Üzerine*
- 1997/98 Marlene Streeruwitz: *Yapabilmek. Sevebilmek. Mecbur Olmak. Dilemek. Zorla Yapmak. Bırakmak.*
- 1998 Rainald Goetz: *Pratik.*
- 1998/99 Eva Demski: *Kâğıdın Rüyası ya da İnsanın Neden Bir Sırrı Olmasın? Ya da Bir Güncesi Olmasın?*
- 1999 Einar Schleef: *Alman Monologu*
- 1999/2000 Hans-Ulrich Treichel: *Yazarın Karalamaları*
- 2001 Robert Gernhardt: *Şiirin Neler Yapabileceğine Dair*
- 2001/2002 Patrick Roth: *Gölgelerin Yatağı*
- 2003 Elisabeth Borchers: *Işıklı Dünyalar. Karanlık Odalar*
- 2003/2004 Tankred Dorst: *Dünyevi Olanla Sınanmak*
- 2004 Angela Krauß: *Herkes Sevgisi, Kişisel Sevgi*
- 2004/2005 Monika Maron: *Bir Kitabı Nasıl Yazamadığım ve yine de Bunu Yazmaya Çabalamam Üzerine*

- 2005 Robert Menasse: *İstenç ve Tasarım Olarak Dünyanın Yıkımı*
- 2005/2006 Wilhelm Genazino: *Ölü Noktanın Canlandırılması*
- 2006 Andreas Maier: *Ben*
- 2006/2007 Urs Widmer: *Yaşamaya, Ölmeye ve Diğer Şeylere ve de Şuna ve Buna Dair*
- 2007 Josef Winkler: *Dil. Seni Yenemeyeceğim. Benim Silahım Sensin*
- 2008 -2007/2008 yıllarında sunumunu gerçekleştiremeyen Walter Kempowski'yi anma: Wilhelm Genazino, Andreas Maier, Josef Winkler, Eva Demski ve Urs Widmer Kempowski *Okumak* başlığı altında derslerini verdiler.
- 2009 Uwe Timm: *Başlangıç ve Bitiş Üzerine*
- 2009/2010 Durs Grünbein: *Sözcüklerin Diziliş Değerleri Üzerine*
- 2010 Navid Kermani: *Tesadüf Üzerine*
- 2010/2011 Ulrich Peltzer: *"ortasından başlanılacak"*
- 2011 Sibylle Lewitscharoff: *İyi, Hakiki ve Güzel Olana Dair*
- 2012 Thomas Meinecke: *Metin Olarak Ben*
- 2012 Alexander Kluge: *Anlatı Kuramı*
- 2013 Michael Lentz: *Nefes Almak, Düzen, Uçurum*
- 2013 Juli Zeh: *Yedek Çeken*
- Kış yarı yılında 2013/2014 Terézia Mora: *Ölmek Üzerine*
- Yaz yarı yılında 2014 Daniel Kehlmann: *Gelin Hayaletler*
- Kış yarı yılında 2014/2015 *Sanatlar Arasında Poetikalar—Edebiyatla Diyaloglar*

- Yaz yarı yılında 2015 Clemens Meyer: *Macera Şirketinin Çöküşü*
- Kış yarı yılında 2015/2016 Marcel Bayer: *(Ağlamaktan) Kör Yüzyıl*
- Yaz yarı yılında 2016 Katja Lange-Müller: *Katalizatör Sorunsalı*
- Kış yarı yılında 2016/2017 Ulrike Draesner: *Hayaletler Grameri*
- Yaz yarı yılında 2017 Michael Kleeberg: *Daha İyi Bir Anlayışla. Making Of*
- Kış yarı yılında 2017/2018 Silke Scheuermann: *Yeterince Karanlık*
- 2018 Guntram Vesper'in hastalığı nedeniyle dersler bir başka tarihe ertelendi.

ÇEVİRMENLERİN ÖNSÖZÜ

Goethe Üniversitesi'nde gerçekleşen Frankfurt Dersleri'nin Çağdaş Alman edebiyatında çok büyük bir önemi vardır. Dünya genelinde tanınmış en büyük Alman yazarları bu üniversiteyi, kendi edebi çalışmalarını okurlara aktaracak bir üs olarak seçmiş ve her yazar sistemli bir şekilde burada kendi eserlerini açıklığa kavuşturmuş, poetikalarını sunmuşlardır. Şairse şiir üzerine poetik düşüncelerini dersler halinde aktarmış (Bachmann, Kunert, Heisenbüttel); hikâyeci ise kendi hikâye kuramını ve yöntemini dile getirmiş (Bichsel); romancıysa romanlarını deşifre eden ipuçlarını sunmuş, genel anlamda edebiyat hakkında okumalar da yapmışlardır (Christa Wolf, Adolf Muschg). Bu dersler yazarların metinlerini tanımak açısından çok faydalı, sadece yazarların biyografik yönlerini deşifre etmesi açısından değil, dünya edebiyatı ve evrensel insan duygu/düşünceleri açısından da çok gerekli derslerdir.

Jurek Becker, Türk okurlarının yeni yeni tanımaya başladığı bir yazardır. Türkçeye henüz iki romanı çevrilmiş

olmasına rağmen sanatçı kişiliği, romancılığı üzerine, hakkında süreli yayınlarda ve akademik çalışmalarda da olması gereken tanıtıcı ve doyurucu yazılar yazılmamıştır. *Kalpsiz Amanda* (Amanda Herzlos) ve *Yalancı Jakop* (Jakop der Lügner) isimli kitapları Ayrıntı Yayınları tarafından Türkçeye çevrilmiştir. *Dikkat Yazar Var* (Warnung vor dem Schriftsteller) Jurek Becker'in bu romanları nasıl oluşturduğuna, roman yazmaya hangi çile aşamalarından geçtiğine, sansürle nasıl mücadele verdiğine, kısaca edebiyat üzerine akla gelebilecek her şey üzerine neler düşündüğüne dair bir iz sürmedir.

Becker, edebiyatın temellerinden, niteliklerinden, yarar ve zararlarından, sansür belasından, Doğu ve Batı Alman edebiyatı farklılıklarından bahsederken, aslında son yarım asrın da bir tür bilançosunu vermektedir. Frankfurt Dersleri'nde, dersi veren yazarın kendi yaşadıklarını anlatması, anılarından aktarması Bichsel'de sunulan dersin konusundan ve içeriğinden bir sapma gösterirken, Becker'de içeriği boğacak denli etkin değildir. Yazarların kendi yaşamlarından sunacakları pasajlar da edebiyat tarihi için bir veri, bir kazanç olacağından, Frankfurt Dersleri aracılığı ile bu konuda okurlar ve araştırmacılar kazançlı çıkacaktır.

Bu kitabın, edebiyatseverlerin, edebiyatla hele de Alman Dili ve Edebiyatı ile ilgilenenlerin, Jurek Becker'in anlatım tekniği karşısında büyülenenlerin ve bu yazarı yakından tanımak isteyenlerin kitaplığında büyük bir eksikliği giderceğine inanıyoruz. *Dikkat Yazar Var* Becker büyüsünü çözmek isteyenler için bir kült kitaptır. Türk okurlarının ilgisine sunuyoruz.

Şahbender Çoraklı
Ahmet Sarı

1. DERS

Bu derslerin başlığı beklentinizi yersiz bir şekilde belirli bir yöne yönlendirmiş ve olsa olsa belli belirsiz tahminlere vesile olabileceğinden, en azından başlangıçta sizi neyin beklediğini göstermeliyim. Gerçeği söylemek gerekirse başlığı aylar önce telefonda vermek zorunda kaldığımda sadece dağınık düşüncelerim vardı. Bu yüzden önümü tıkayacak bir başlık değil de, bana tüm imkânları açacak bir başlık seçtim. Böylece bu sorun da halledildi.

Sizlerin önüne bir Alman dili ve edebiyatı uzmanı gibi çıkıp, ‘şu ve şu’ edebi olaylar, ‘şöyle ya da şöyle’ olurlar diye açıklamalarda bulunmam üzücü bir davranış olurdu. Ancak bu sözlerimi sakın üreticiliği hususunda en büyük dikkati -en azından ara sıra- gösterdiğim Germanistik bilimi üzerine aşağılayıcı açıklamalar olarak algılamayın. Bu alanda beni daha çok metodik ilerlemedeki yeteneksizliğim alıkoyuyor, hem sizin önünüzde ornitolog¹ gibi

1 Ornitolog, kuş bilimi uzmanı. (ç.n.)

davranan bir kuş olmak istemezdim. Bu uzmanlığın herhalde bir anlamı da kuşları birazcık şakırken dinlemekte, onları uçuşurken gözlemlemekte yatar. Sadece onları acemi bir kuş bilimci olarak anlamakta yatmaz. Bu kabul üzerinde biraz daha durmak istiyorum.

Elbette edebiyattan bahsedeceğim, ancak plansız bir biçimde: benim ondan taleplerim ve bu taleplerimi gerçekleştirme hususundaki yeteneksizliğimden; edebiyatın koşullarından ve bu koşulların giderek yok oluşlarından; edebiyatın istenilen ve de gerçek olan sonuçlarından; sadece okur için olan sonuçlarından değil, yazar için de olanından; Batı ve Doğu Almanya gibi ülkelerin yaşamında edebiyatın öneminden; yazarların ister suçlu, isterse kurban olarak tüm bu yukarıda sıralananlarda oynadıkları rollerden bahsedeceğim. Sanırım program ön izlemesi olarak bu yeterli olmalı.

Konuya daha ziyade özel bir bilgi vererek başlamak istiyorum. Daha doğrusu size pek önemli gibi gelmeyecek, hâlbuki benim için, edebiyatla ilişkimin, aynı şekilde dil düşüncemin daha iyi anlaşılması için çok önemli olan bir durumu göz önüne sermekle başlamak istiyorum. Almanca benim anadilim değildir, Polonya asıllıyım. Daha sekiz yaşında, dokuz yaşına girmek üzereyken Almanca öğrenmeye başladım. Fakat o günlerde Lehçem asla dokuz yaşındaki bir çocuğun dili değildi. Dört yaşındaki bir çocuğun dili seviyelerinde takılıp kalmıştı, çünkü bu yaşlarda dilin neredeyse gereksiz olduğu durumlara maruz kalmıştım.² O zamanlardan kalan, hatırladığım ilk Almanca kelimeler, “Her şey, herkes”, “Sıraya gir-Yoklama” ve “Marş Marş”tan ibarettir.

Yani bugünkü sahip olduğum biricik dilimi, nasıl derler, anadan doğma öğrenmedim. Dilimi tesadüfen, çocuk

2 İki yaşında girmiş olduğu Nazi toplama kamplarından bahsetmektedir. (ç.n.)

oyunlarında, yıldan yıla yaşın gereklerinden dolayı öğrenmedim, aksine düzenli bir uğraş sonucu olabildiğince hızlı bir şekilde öğrendim. 1946 yılında dokuz yaşındayken ilk defa okula başladım. Okula gittiğimde diğerlerinden daha uzundum. Babam beni hiçbir okul faaliyetinden dolayı, dikte ve kompozisyon derslerinden alınan güzel notlarda olduğu kadar cömertçe ödüllendirmiyordu. Aramızda belli bir ödüllendirme sistemi geliştirmiştik: İdeal durumda yazılan her bir sayfa için 50 Fenik³ değer konulmuştu. Her hata 5 Fenik götürerekti. Bunun yanı sıra hesap yapmayı da öğrenmiştim. İlk zamanlarda dolandırıcılığın sınırlarında sayılacak kocaman harflerle yazmama rağmen hiçbir şey kazanamıyordum. Fakat ben hırslıydım. Bazı hataları önleyemiyordum, çünkü doğrusunu bilmiyordum. Fakat unutkanlıktan ya da acelecilikten dolayı yaptığım hatalar için ise kendimden nefret ediyordum. Bir sonraki yazdırma sınavını bekleyemiyordum, elbette yazdıklarım her defasında daha iyiye gidiyordu. Bu iş babama yavaş yavaş pahalıya patlamaya başladı. Hata başına 10 Fenik düşülmesi için yeniden pazarlık ettik. Hata başına düşülen para daha sonra gittikçe yükseldi.

Şüphesiz burada söz konusu olan sadece para kazanmam değildi. Yazarken ve konuşurken ne kadar az hata yaparsam, okuldaki itibarım o oranda artıyordu. Daha doğru bir ifadeyle, küçümseme o oranda azalıyordu. Daha dün baskı altında tutululardan birisi olmak, mutlaka saygınlık getiren bir durum değildi. Üstüne üstlük bir de sınıfta doğru dürüst konuşamayan tek kişi iseniz ve bütün bu olumsuzluklara rağmen sınıf arkadaşlarınızı, daha doğrusu sınıf düşmanlarınızın demeliyim, yanında birazcık üstünlük sağlamışsanız, bu durumda başınıza gelebilecek sorunları uzun süre aramanız gerekmezdi. Almancamı mümkün olduğunca hızlı bir şekilde

3 Alman markının yüzde biri. (ç.n.)

düzeltilmek, bu benim için neredeyse bir varoluş sorunu-
du. Şöyle ki: yaptığım hataların ne kadar önce farkına
varıp onları ortadan kaldırdıysam, diğerleri tarafından
yabancı olduğum o oranda az fark edildi. Eğer bir gün
yaptığım hatalar büsbütün ortadan kalkar ise, günün bi-
rinde belki yanlışlıkla da olsa, beni kendilerinden birisi
olarak görebilirlerdi. Babamın bu durumu parasal olarak
da desteklemesi, öğrenme sürecini biraz daha hızlandı-
rıyordu. Daha üçüncü sınıftayken yaptığım hatalar artık
kimsenin dikkatini çekmiyordu.

Bir röportajda bu tür öğrenmenin bende dile karşı özel-
likle bilinçli bir ilgi uyandırdığını hiç çekinmeden iddia et-
miştim. Başkalarının boşboğazlık ettikleri, adeta gelişigü-
zel konuşma yaptıkları yerde, ben bazı lüzumsuz hassa-
siyetlerle kuralları takip etmek, kurallara uygun cümleler
kurmak zorunda kalıyordum. Benim çıkarmaya cesaret
ettiğim sonuca göre, yazar için bunda bir sakınca yok-
tu. O zaman saçmalamış olduğumu bugün artık kabul
ediyorum. Bugün, okul zamanında hatalardan kaçınma-
nın benim için en büyük dil şansı anlamına geldiği bakış
açısını daha önemli görüyorum. Her zaman, dersimi ne
kadar iyi öğrendiğimi ispat etmek istiyor, hiç kimsenin
benim yanlışlarımı yakalayıp, bunlardan da bazı sonuçlar
çıkarmasını istemiyordum. Standartların da bir perde gibi
olabileceği; standartlardan sapmanın, daha önce düzenli
olarak saklanan bazı şeyleri ortaya çıkarabileceği tabii ki
hiç aklıma gelmedi. Bu erken yaşlarda başlayan ihtira-
sın kanıma işlemesinden ve bugün ondan bir daha asla
kurtaramayacağımdan korkuyorum. İşte böyle bir so-
nuç, bir yazar için en korkunç kayıp olsa gerek. Kuralları
zedeleyen; dili, içerisinde ne var diye merak ediyormuş
gibi parçalayan yazarlardan çok hoşlanıyorum. Bu bana
göre bir şey değil, yapmaya çalıştığımda ise rol yapıyo-
rum hissine kapılıyorum. Eşim bana, ona annemmiş gibi

davranmaktan vazgeçmemi söylediğinde ise beni bariz bir kıskançlık kaplıyor.

Bir marangoza, marangozluk mesleğinin neden sürdü-rüldüğü sorusu sorulsa herhalde şaşırırdı. Sandalyelere, dolaplara ve masalara olan ihtiyaç o kadar bariz, kullanım değerleri o kadar açık ki soruyu soran kimse kolaylıkla aptal durumuna düşebilir. Eğer cevabı gerçekten bilmiyorsa, onu bir süreliğine marangozun ürettiği ürünlerin bulunma-dığı bir yere kapatmak gerekir. Kitabın neden yazıldığına dair sorulan soruda ise durum başkadır. Kitaba duyulan ihtiyaç bariz bir ihtiyaç değildir. Kitaptan başka her çeşit malzemeye ihtiyaç olduğu da aleni bir şeydir. Söz konusu kişinin belli bir süreliğine kitapların bulunmadığı bir oda-ya kapatılmasıyla da hiçbir şey açıklanmış sayılmaz; belki canı sıkılır, ama Tanrı biliyor, can sıkıntısını giderecek ki-taptan daha başka şeyler de var. Siz de bilirsiniz bazen da can sıkıntısı doğrudan kitap okumaktan kaynaklanır.

Edebiyatın başlangıcından beri insanları yazmaya yönlen-diren en önemli sebebin, bir taraf tutma, yani karşı koyma ihtiyacı olduğunu tahmin ediyorum. Elbette farklı olmak, bir şeye karşı sahte tavır takınmak, orijinalliğini göster-mek, eğlenmek, hoşla gitmek, korkutmak, saldırılardan kurtulmak gibi çok daha değişik başka sebepler de vardır. Fakat ilk değindiğimiz sebep olmasaydı, bana öyle geliyor ki, bugün edebiyat diye nitelendirdiğimiz bir şey olmazdı. Benim için önemli olduğunu söyleyebileceğim kitapların hemen hemen hepsinde yazarlar, felaketten, huzursuz-luktan, hoşnutsuzluktan bahsetmektedirler. Şüpheden ve ümitsizlikten. Bir şeyi olduğu haliyle kabul etmemekten bahsetmektedirler. Ve neredeyse her zaman bunun tersi yapılmaya çalışıldığında, bir yazar huzurlu oluşunu, mut-luluğunu, rızasını ifade etmek için yazdığında geniş bir alan dahi olsa edebiyatın sadece bir yan alanına ait olan

bir sonuç ortaya çıkar; bu: değersiz edebiyattır.⁴ Devrimci edebiyat tarihi demenin, edebiyat tarihi demeyele özdeş olduğunu söylemek abartıya kaçmaz.

Bütün bunlar, yazarların kendilerini toplum hizmetçisi olarak hissetmeleri gerektiği, görevleri ise insanlara huzursuz anlarında tavsiyelerde bulunmak, ya da bir tür huzursuzluğa taraftar bulmak anlamına gelmemeli. Kafka'nın böylesi bir sorumluluğu hissettiğini ve kendini bir toplum eleştirmeni olarak kabul ettiğini söylemek saçma olurdu. Buna rağmen onun eserlerinde toplumun özü, insan davranışlarının gizemli sebepleri ve bireyin çoğula, yani topluma teslim oluşu hakkında derin ve hayret verici görüşler yer almaktadır. Ben onu bu yüzden devrimci yazar olarak niteliyorum. Kafka bir defasında, "Bizim, üzerimizde felaketler gibi izler bırakacak kitaplara ihtiyacımız vardır" diye yazmıştı.

Şüphesiz bir yazarın kalitesi, çevresindeki şartları reddiyle orantılı olarak yükselmez. Mevcut durum ve şartları savunmak için baskıya boyun eğmemesi gerektiği gibi (Doğu Almanya'daki yazarın kayıtsız şartsız yaptığı), o mevcut durum ve şartlara da saldırmaması gerekir (Batı Almanya'da biraz olsun tanınmak isteyen yazarın, Doğu Almanya'da buna zorlanmış olması hali). Yazar her iki durum için de özgür bırakılsa, ortaya ilginç bir olgu çıkar: Mevcut şartlarda kesin olmayan durumlar neredeyse her zaman yazarın dikkatini çeker, fakat takdire değer durumlar ise neredeyse hiç dikkatini çekmez. En azından yüzyıllardır durum böyleydi. Bu tercih sanki yazarlığın ön koşuludur. Şöyle ki; yazar olmak istiyorsanız, bir şeylerin acısını çekin; bir şeylerden ölümüne korkun; bir şeylere karşı gelin; bir şeylerden dolayı aklınızı kaybedecek du-

4 "Trivallieratur"; değerli içerikten yoksun edebiyat, değersiz edebiyat. (ç.n.)

ruma gelin. Aksi durumda kitaplarınız ılımlı kategorisine alınır, bunların içerisinde öfke ve kaçınılamaz olanlar yoktur. Bir talihsizliğe uğramadan, başınıza gelen talihsizlik hakkında espri bile yapamazsınız. Böyle bir yaklaşımın sonuçlarını abarttığımı zannetmeyiniz.

Benim görüşlerimin kitap okuma sayesinde önemli derecede etkilenmiş oldukları doğru olsa da, edebiyatın fazla etkili olabileceğini yine de düşünmüyorum. Tabii ki hiç yoktan, yani sıfırdan büyüktür, kesin bir rakam söylemek ise fazla iddialı olur. Yine de etkisi bazı alanlarda gösterildiği kadar da büyük değildir. Etkisi kesinlikle kitapların yasak edilmesine ve hele de otoriter, fikir düşmanı iğrenç bir şey olarak bütün dünya karşısında durmaya değecek kadar büyük değildir. Belki farkındasınız, lafı döndürüp dolaştırıp mutlaka Doğu Almanya'daki edebiyata getiriyorum.

Kitapların, tiyatro eserlerinin ve filmlerin orada, burayla⁵ kıyaslanmayacak oranda büyük yankıları oluyor. Bunlar tartışmalar başlatıyor ve burada düşünülmesi bile neredeyse mümkün olmayan tartışmalar açıyorlar. İlk bakışta iki sebepten sadece birisi bunda rol oynuyor olabilir. Ya oradaki eserler ve tiyatrolar buradakilerden daha kaliteli, ya da oradaki halk buradakilerden sonsuz derecede daha çok duyarlı. Mesele daha derin incelendiğinde sebeplerden her ikisinin de yanlış olduğu görülür. Bunun açıklaması daha çok Doğu Almanya edebiyatının, varlığının büyük bir kısmını sansüre borçlu olmasında yatmaktadır. Sansürün karşısında kendini gösteren, ona karşı gelen eser ya da kişi, dik başlı, boyun eğmez birinin çekiciliğine sahiptir.

Doğu Almanya'daki kitapların etkisinden bahsediyorsam, tabii ki orada yazılanların küçük bir kısmını kastediyorum, yani devletin dayattığı ana görüşleri dikkate almayan kitapları... Diğerlerinin etkisi, Doğu Alman Televizyonu'nun

5 Batı Almanya (ç.n.)

ya da bütün Doğu Almanya'ya dağıtılan, otuz ayrı isimde yayınlanan bir gazetenin sahip olduğu etkiden daha fazlasına sahip değildir. Yani hiçbir, ya da uyutmaktan başka bir etkiye sahip değildir. Fakat sansüre yakalanan yazarların kitapları ise, bizzat başka zaman hiç eline kitap almayacak olanlar tarafından çok sevilip okunuyorlar.

Olay şöyle gerçekleşir: Şöyle düşünün, ortada bir X yazısı var, sizi de hiç ilgilendirmiyor. Şimdiye kadar onsuz yaşadınız ve o yazıda sizi çeken hiçbir şey yok. Onunla uğraşmak sizin için zaman harcamaktan başka bir şey değil. Günün birinde insanların bu yazıya gösterdiği rağbetten, onun bitip tükendiğini duyuyorsunuz. Bu sizin tutumunuzu değiştirmiyor. Günlerden bir gün sokakta uzun bir kuyruk görüyorsunuz. Bu insanların niçin beklediklerini sorduğunuzda ise size X yazısını almak için beklediklerini söylüyorlar. Bir gün bu yazı yasaklansın diye söylentiler başlıyor. O yazı hakkında konuşulduğunda, fısıltı halinde konuşuluyor; o yazıya sahip olanlar kıskanılıyor ve bu yazı sadece güvenilir olan insanlara ödünç veriliyor. Bu arada, bu yazıya karşı hiç merak uyanmadı mı sizlerde? Bu yazı önceki yıllara nazaran düşüncelerinizde şimdi daha fazla rol oynamıyor mu artık? Bu yazıya sahip olduğunu tesadüfen öğrendiğiniz bir tanıdığınızdan, bu değerli yazıyı size birkaç günlüğüne ödünç vermesini istemez misiniz? Onun endişeli gözüktüğünü hissettiğinizde, bu yazının ne kadar değerli olduğunu bildiğinizi ve çok özenli bir şekilde onu koruyacağınızı ona söylemez misiniz? Bu tanıdığınız kişi, fikrini değiştirip size yazıyı ödünç verdiği zaman, kendinizi önemli bir şahıs gibi görmez misiniz? Günün birinde X yazısı gerçekten yasaklanır. Bu bir büyü halini alır. Eğer bu yasaklılık durumu yeteri kadar uzun sürerse, sizin de bu yazı olmazsa yaşayamayacağınıza inanmaya başladığınız bir an gelir. Sansürcünün üzerinizde böyle bir gücü vardır.

Germaine de Staël'in *Almanya Üzerine* adlı kitabında şöyle bir cümle yer almaktadır: "Zeki bir bayan 'Paris dünyada insanların mutluluklarını en kolay şekilde kaybettikleri yerdir' dedi." Bu cümle 1820 yılında Fransız Sansür Kurulu tarafından sansürlenmiştir. Sebebi ise, Paris'te o vakitlerde hiç kimsenin kaybetmeyi göze alamayacağı kadar çok mutluluk varmış. Sansürün ölçüsünü daha açık bir şekilde dile getiren bir başka cümle daha bilmiyorum. Sansür her zaman eline bir sopa tutturulmuş, resmi teşekkül haline gelmiş bir aptallıktır. Sansür her zaman: "Rahat bırak, yoksa başına bir şeyler gelir" demektir.

Düşünce ayrılığı tarihi, sansürcülerin daha sonra doğru denilebilecek hiçbir görüşü savunmadıklarını ispat etmiştir. Bunun hiçbir istisnası yoktur. Onlar her zaman gerici, onlar her zaman haksızdırlar. Sadece sansür uyguladıkları gerçeği bile, onları haksız duruma düşürmektedir. Onların er ya da geç durumlarını zorla gözden geçiriyor olmaları, geçimlerini sağlamak zorunda olan sansüre uğramış insanlara karşı zayıf bir avutmadan ibaret olabilir.

Sansür sahiplerinin, kendi şartlarına göre ortaya çıkan eserler hakkında pek fazla bilgileri yoktur. Bu tür eserlerin etkileri, varsayımlarında haklı oldukları üzere büyük olmaz. Bu yüzden sürekli aynı kitaplar yazılacak, aynı makaleler yayınlanacak, radyo ve televizyonlardan hep aynı sloganlar duyulacak. Kitle bunu yapar, böyle varsayıyorlar, yapılan tekrarlar onlar için yeteri derecede entelektüel bir iş sayılıyor. Çünkü sansürün kurallarına boyun eğen her eser tekrar olmaya mahkûmdur.

Kalitesi her şeyden önce benzerlerinden birisi olması nedeniyle ucuz bir mal değerinde olan ürüne fazla rağbet gösterilmesi gerekmiyor. Sansürcü tarafından basılması onaylanan bir kitabın, yine onun arzu ettiği etkiyi gösterdiği tespit edildiğinde, herhalde buna en fazla şaşırان yine

bizzat kendisi olacaktır. O bazı etkileri olsun diye değil, belirli bazı etkilere engel olsun diye sansürlemektedir. 1970’li yılların başında bu durumu sanki ispat edercesine şöyle bir olay yaşadım:

Rostock’ta bir kitapçıda, Doğu Almanya’da her zaman görülemeyecek bir kâğıt üzerine en güzel renklerle basılmış muhteşem resimli bir kitap gördüm. *Sovyetler Birliği’ne Ebediyen ve Dostça Bağlı* diye biraz serkeş bir adı vardı kitabın. Hafızam beni yanıltmıyorsa, kitabın kapağında bir Rus askerinin resmi vardı. Hepimizin bildiği, kucağında mutlu bir çocuk tutan askerin resmiydi bu resim. Kitabın sayfalarını şöyle bir karıştırdım. Kitap, her şeyden önce Doğu Alman vatandaşları ile Rus askerlerinin alışılmış biçimde iyi anlaştıklarını gösteren, bunda şüphe oluşturmayan resimler içeriyordu. (O zamanlar, 70’li yılların başlarında bu böyle idi.) Kitapçı bayana bunlardan hiç satıp satmadığını sordum. Cevap aynen şöyleydi: “Çok sattım. Fakat bu kitapta bir tuhafılık var. Tek olarak bu kitabı hiç satmadım. Şimdiye kadar hep yirmili otuzlu koliler halinde sattım.” Anlamışsınızdır herhalde. Kitabı satın alanlar işletmeler, kurumlardı. Bu kitaplar, yılın herhangi bir gününde özellikle iyi çalışanlara verimli çalışmanın sonunda bir armağan olduğunu görsünler diye hediye ediliyordu.

Hikâyenin ikinci bölümü birkaç ay sonra gerçekleşiyor. Doğu Alman gazetelerinden birisiyle bir röportajım vardı. Kadın gazetecinin sorduğu birçok sorunun arasında bir de, son zamanlarda Doğu Alman ürünü kitaplardan en çok hoşuma giden hangisi diye de bir soru vardı. Hiç tereddüt etmeden “Beni en çok *Sovyetler Birliği’ne Ebediyen ve Dostça Bağlı* adlı kitap etkiledi” dedim... Kadın gazeteci bana şaşkın bir şekilde baktı, durumu belki de yeteri kadar ciddiye almadığımı düşünmüştü. Ne yapabilirdi ki, yüzümde ciddiyetsizlik ifadesi yoktu. Çok tuhaf gö-

rüşler var diye verdiğim cevabı yazmak zorundaydı. Birkaç gün sonra röportajın bir nüshası, düzeltilmek üzere elime geçecek diye anlaşılmıştı. Böyle de oldu. Her şey röportajda düzgün bir şekilde verilmişti. Fakat birkaç günlük sevinçli bir bekleyişten sonra, röportaj basıldığında tam da bu sözünü ettiğim soru ve o güzelim cevabım yoktu. Bu duruma çok sinirlendim ve bu kızgınlıkla kadın gazeteciyi aradım. Bu durumdan utanmıştı ve sorumlu redaktörün kafasına göre söz konusu soruyu attığını dillendirdi. Ayrıca bu kadar üzgün olmaması gerektiğini ve daha ilk başta bu cevabın ona biraz tuhaf geldiğini söyleyerek beni teselli etmeye çalıştı. Bunun üzerine, hangi hakla röportajımdan çıkartmalarda bulunuyor diye redaktöre telefon açtım. Soğukkanlı bir şekilde bana, “Sorumlu redaktör hakkıyla” dedi. Kelimeleri seçme hususunda kılı kırk yarmak istemiştim. *Sovyetler Birliği’ne Ebediyen ve Dostça Bağlı* gibi takdire değer bir kitabı bütün kamuoyu önünde övmeme “Tanrı aşkına, ne itirazı var” diye sorduğumda ise, bana “Seninki övgü değil, alaydı” dedi. Bunun üzerine sinirlenmiş gözükmekten ve ona bağırmaktan başka çarem kalmamıştı: “Bana bakın, siz beni hiç tanıımıyorsunuz. Fikirlerimin bir tanesinden bile haberiniz yok. Bunun alay olup olmadığını nereden bileceksiniz?” dedim. “Bana, bunu sağlıklı insan akli diyor. Bu sadece alay *olabilir*” diyerek cevap verdi. Benim doğruyu söylemiş olabileceğime akli ermiyor, bunu hayal bile edemiyordu, bunda haklıydı da.

Diğer tarafa, okur tarafına geri dönelim. Benim gözlemlerime göre, Doğu Alman okurunun istekleri ile buradaki okurların istekleri farklılık gösteriyor. Öncelikle şunu söylememeliyim ki, okur, -iyi ki de- gerçekte hiç var olmayan bir canavardır. Yine de bu okurun eğilimlerini, orada sıkça, burada nadiren rastlanan özelliklerini, yaygın taleplerini ve peşin hükümlerini veya sıkça rastlanan özel sempatilerini ve antipatilerini tespit edip söyleyebiliriz. Okurdan

bahsettiğimde aklınıza hep bu sınırlama gelsin.

Doğu Alman okurunun kitaplardan, sözüm ona arzu-
dan başka bir beklentisi yok. Onun için taraf tutma çok
önemlidir. Yazar birinin yanında, bir başkasının karşısında
olmalı. Yapı ve dil esprisi, incelik ve ince işçilik, güzellik
duygusu ve üslup önemli katkılardandır ama adı üstünde
sadece katkı. Bunların önemi her şeyden çok asıl olanı
yani arzuyu tam etkili hale getirmektir. Doğruluk, hoşgörü,
tolerans ve fikir hürriyetinin yanında, ikiyüzlülüğün, akraba
kayırcılığının, keyfiliğin, baskıların karşısında... Doğu Al-
manya'daki okur, her kitabın sansür engelini aşması ge-
rektiğini bildiğinden, ondan insanüstü bir şey beklemez.
En ince imâları bile hesaba katar, dolaylı ifadeleri kabul
eder. Ele alınması güç olan görüşler açık seçik ifade edil-
mediğinde, branştaki adıyla, satırların arasında kaldığında
bunu dahi kabul eder. Satırlar arasındaki boşluğun Doğu
Alman edebiyatında büyük önemi vardır. Okur tarafından
tercih edilen kitaplarda sözünü ettiğimiz satır araları son
milimetresine kadar yazılmıştır. Orada, şayet yazar yaz-
maya cesaret edebilse, sansürcü tarafından makaslan-
ması kaçınılmaz olan görüşler yer alır. Bunlar sansürcü
tarafından tümüyle görmezden gelinmez. Bu görüşleri
satırlar arasında fark edip çizmek, o kadar da kolay de-
ğildir. Ayrıca sansürcü, abartılı davranan bir dar kafalı gibi
olmak istemez. Bu yüzden satır aralarındakilerini içindeki
merhamet duygusuyla hoş görür.

Okurun sosyal ve toplumsal eleştiri içeriğine bağlılığının
sebebi hemen bulunuyor. Toplumsal gelişmişlik ve geri
kalmışlık üzerine hiç bir tartışmanın olmadığı; bütün ga-
zete, radyo ve televizyonların sadece ortak yapımcılarının
görüşlerini yaydığı böyle bir çevrede kitaplar, farklı politik
düşüncelerin ortaya çıktığı ve kamuya açık tek yer duru-
muna gelmektedir. Bu durum söz konusu şartlar olmazsa
hiç açıklanamayacak itibar kazanımlarına ve yankı uyan-

dirmalara yardımcı olmuştur. Ancak böyle bir dikkatin edebiyat için iyi bir iklim olarak adlandırılabilcek bir şey olup olmadığı ikinci dereceden bir sorudur. İnsanlar dik başlılığa karşı çok istekli gibi görünüyor bana. Eser içeri-sindeki göndermeleri fark edebilme yetenekleri gelişmiştir bu insanların. Başka yerlerdeki okurun da bu yeteneğin üçte birine sahip olabilmesi arzu edilen bir durumdur. Bu yeteneğin biraz aşırılığı ve zorlayıcı tarafı vardır. Uyumsuz olan, her şeyden üstün kaliteyi temsil eder ve bu uyum-suz olanın beklentisi diğer beklentileri örter.

Bu şartlarda bir çıkmazla karşı karşıya olan yazar sadece iki baskı arasında seçim yapmak zorundadır: ya sansür-rün baskısına boyun eğecek, ya da bu baskıya karşı ko-yacaktır. Teorik olarak onun için üçüncü bir imkân daha bulunmaktadır: bütün bunlara aldırmadan, sadece kendi bildiğini okumak. Edebiyat akımlarından birisine ya da bir diğerine dâhil edilebilecek kaçınılması imkânsız bir yazı neticesi olduğundan ona kimse inanmaz. Belli bir ey-lemi gerçekleştirmeyi isteyen, tam da söz konusu eylemi gerçekleştirmesini biri emrettiğinden, daha sonra yapmak istediğinden başka bir şey yapmadığını hiçbir zaman is-pat edemeyen birisinin dilemmasıdır söz konusu olan.

Bir Doğu Alman yazarının iki hikâye yazmayı planladığını düşünelim. Birincisinde fütursuz bir fırsatçı söz konusu olsun. Bu adam kariyer yapmak için partiye girer. Kendi-ne özgü fikirlerini öyle acımasızca inkâr eder ki bu arada, bir gün gelir artık bir fikri de kalmaz. Amirlerinin her de-diğini yerine getirir, böylece kısa zamanda ilerler. Günün birinde kendisi de amir olur ve emrinde olan kimselerden aynı davranışı bekler. Bu kabilden bir şey. Yazarımız bu hikâyeyi yazar ve öngörülen sorunlarla karşılaşır. Bunlar: yayınevleriyle sorun, sansürle sorundur. Eğer hikâyesini lüzumsuz bir hale getirecek olan değişiklikleri yapmayı kabul etmez ise, yayınevi hikâyeyi basmayı reddedecek-

tir. Bu durumda bu hikâye bir Batı Alman antolojisinde yayımlanır. Bundan sonra otomatik olarak bir sonraki sorun ortaya çıkar ve bu böylece sürüp gider.

Bundan sonra yazar, asli planını yürütür ve ikinci hikâyesini yazar. Bu hikâyede tamamıyla özel meseleler söz konusudur. Bu anlatılanlar belki de yazarın hayatında gerçekleşmiştir. Bir kadınla karşılaşmasındaki utangaçlık, ya da ilk kalp ağrılarından dolayı çektiği korkular gibi. Bu ikinci hikâyeyi okuyanların çoğu tarafsız davranamayacaktır. Yazarın birinci hikâyesiyle yaşadığı zorlukları unutmamış olan okurlar şöyle diyecektir: şimdi mücadele etmekten vazgeçti, şimdi yorgun düştü, şimdi onun işini bitirdiler.

Doğu Alman edebiyatının bir kısmı üzerinde olumsuz etki bırakan görüşlerden, Doğu Almanya dışındaki belirli koşullar da sorumludur. Eğer ben burada Doğu Alman yazarlarının sansüre meydan okuyabilecekleri beklentisinden söz ediyorsam, bu beklenti, özellikle Batı Almanya kitap pazarı için geçerlidir. Doğu Almanya resmî kültür politikasının eserlerde reddedilmesi, bir Doğu Alman yazarının, Batı Almanya kitap pazarında en iyi yerlere gelmesine imkân tanıyan bir giriş kartıdır adeta. Bir kitabın, memleketi Doğu Almanya'da problemli oluşu, buradaki (Batı Almanya) kitap piyasasına katılımın ön şartıdır, bunu söylemeye dahi gerek yoktur. Reklam gücü fazla olmayan bu kitaplar için bu tür zorluklar alışılmış türdendir. Sadece yasaklarda durum başkadır. Doğu Almanya'da yasak olmak, burası için iyi bir reklam nedenidir.

Bu yasağın tadına on yıl önce olduğu gibi varılamıyor. Sansürcü de bilgisini artırmış. Fakat eğer yeterince akıllıca yapılırsa, bu da başatılır, o zaman görülür ki sansürcü yeteri kadar bilgisini artırmamıştır. Şüphesiz Doğu Almanya'da, yazarının kafasında Batı Almanya kitap pazarı olduğundan, yasaklansınlar diye yazılan kitaplar olmuştur. Sansürcü

çok kolay hesaba katılabiliyor. Zayıflıkları ve duyarlı olduğu konular biliniyor, hangi konulara daha çok alerjisi olduğu, hoşgörüsünün sınırları, bunların hepsi biliniyor. Kırmızı ışı-ğın yanması için basılması gereken düğmeler biliniyor. Bu konuda şöyle bir fıkra vardır; deneylerin yapıldığı labora-tuvarda bir kobay fare diğerine şöyle der: *Beyaz önlüklü adamı nasıl terbiye ettiğimi gördün mü? Bu düğmeye her basışımda bana bir şeker veriyor...* Tersine dünya. Usta yazarın elinde sansürcü sanki oyuncakmış gibi görünüyor.

Hemen bu tür bir davranışın altında kazanma içgüdü-sü taşkınlığı gibi kötü bir karakter yattığını düşünmeyin. Sansürün sadece iş sahasında teknik bir makam olma-dığını, belli bir kızgınlıktan sonra unutulacak üzücü bir durum olmadığını aklınızdan çıkarmayın. Yazar üzerinde çok büyük ekonomik baskı yapabilecek bir konumdadır. İşte bir çırpıda iki yıllık çalışma uçup gitti. Sansürcünün de çok iyi ilişkileri vardır. Senin *bir* kitabın yasaklanmışsa, bir gece sonra gizli sebeplerden dolayı diğer kitapların da kötü satılmaya başlar. Ya da birdenbire daha önce ön anlaşmasını yaptığınız baskıların yapılması için kâğıt bu-lunamaz... Bu yüzden sansürcü tarafından cezalandırılan yazar için Batı Almanya kitap pazarı olağanüstü öneme sahiptir. Burada ne kadar çok dikkat çekerse, o derece-de çok güvenli bir şekilde varlığını sürdürür, öyleyse bu pazarda olup bitenleri de, hoşuna giden ya da gitmeyen hususlarını da dikkate almak zorundadır. Bir yere uyum sağlamama biçimi, bir başka yere uyum sağlama biçimi ile sonuçlanır. Bunun bilinçli bir süreç olması da şart de-ğildir. Her durumda sansürcü, Doğu Almanya dışında pek de tutulmayan yazarlara, haklarında Batı'da konuşulan yazarlara kıyasla daha kolaylıkla sıkıntılar çektirir, onları daha çabuk yenilgiye uğratır.

Batı Alman eleştirisinde de Doğu Alman kaynaklı kitap-lar, alışılmış olduğu gibi özel bir işleme tabi tutulmaktadır.

Açıkça onlardan, haksızlıklar ülkesindeki yaşamı eleştirmeleri beklenir. Eğer bir yazar bu görevini savsaklarsa, o zaman onunla hesaplaşırlar. Doğu Alman yazarı, direnişçi (partizan) olmak durumundadır: Ancak bu kalitesini ispat ettikten sonra, diğer konulara geçilir. Onun kitapları Doğu Almanya'da kargaşa çıkarıyorsa, ancak bu durumda saygın kitaplar olacaklardır.

Beni yanlış anlamamanız için şöyle söyleyeyim. Benim fikrime göre de kargaşa çıkarmak kitapların önemli görevlerinden biridir, belki de en faydalısı. Eğer bir devletin içerisinde sınırlı kalması kaydıyla, kendi ülkesi sınırları içerisinde geçerli olmaması şartıyla bu istenirse, bu bana ikiyüzlülük gibi geliyor. Şimdiye kadar bir Batı Alman eleştirmenin bir Batı Alman yazarı hakkında: "Her şey iyi ve güzel, ülkesinin içinde bulunduğu durum ve şartlar karşısında tuhaf bir şekilde biraz sessiz kalıyor" dediğini hiç duydunuz mu? Aksine burada, "Bir yazar dikkatini kendi işine, kitap yazmaya toplamalıdır, politik meseleleri, bu işten anlayanlara bırakmalı" görüşü hâkimdir. Angajmanlık gerçi kabul edilir ama üstü kapalı, nahoş olarak kabul edilir.

Hepiniz, okuruna çok güzel bir dünyada yaşadıkları hissi vermeyi amaçlayan kitapları bilirsiniz, değil mi? Güven, hoşlanmak, saflık dolu olan ve tüm diğer kitaplardan daha fazla insan tarafından okunan, açık anlaşılır cümlelerle yazılmış kitapları? Açık cümlelerle yazılmış, neşeli olmalarına rağmen içlerinde vazgeçilmez bir baharat gibi birazcık acı bulunduran kitapları; çaresizliğin yasaklandığı kitapları bilirsiniz, değil mi?

Bu tür kitapların, değersiz edebiyattan sayılacağı düşüncesi oldukça yaygındır. Örneğin, hiçbir eleştirmenin aklına Heinz Konsalik'in ciddi bir eleştirisini yapmak gelmemiştir, hâlbuki kitapçada 'Konsalik' rafı, 'Almanca ede-

biyat' rafından daha büyüktür. Üst seviyede bir yemek eleştirisi, üç yıldızlı restoranların kârını bine katlasalar da köri sucuğu veya hamburgerle ilgilenmez. Bu tür kitaplarda, toplum değerleri minimum ölçüde göz önünde bulundurulmuş olsa da kâr getirisinin maksimum ölçüde olduğu söylenebilir. Batı Almanya'da durum böyledir. Fransa'da, İngiltere'de ve hatta Sovyetler Birliği'nde de durum böyledir.

Doğu Almanya'da ise durum başkadır. Orada benim ölçülerime göre ciddiye alınması gereken edebiyatın önemli bir kısmı istenilmeyen yayınlar olarak bilinmektedir. Buna karşılık parti doğrultusunda meydana getirilen değersiz edebiyat ise örnek ve devletçi edebiyat olarak bilinmektedir. Eğer siz burada Doğu Alman edebiyatından bahsederseniz, kesinlikle resmi Doğu Almanya'nın edebiyatı olarak kabul ettiği edebiyattan başka bir şeyden söz edersiniz. Siz Gotsche'yi, Noll'u, Görlich'i ve Sakowski'yi bilmezsiniz. Bu yazarların metinleriyle okul çocukları hiçbir zaman karşılaşmamışlar; onların kitapları, kitap dükânlarında yok satmamıştır. Büyük ürün savaşları orada sonuçlandırılır; şüphe duyanların kalplerine parti kararlarının doğru olduğu hissi gelir; kafalara birlikte hareket etmenin bilinci ve gücü yerleştirilir ve tereddüt edenleri de peşlerinden sürüklerler. Eğer bir kitap, geçmişini anlatıyorsa; bu durumda Nasyonal Sosyalistlerin, Alman komünistleri tarafından, bazen Sovyet ordusunun da biraz desteğini alarak nasıl yenilgiye uğratıldığı anlatılır.

Bütün bu metinlerin yazarları, hizmet veren insanlar olarak anlaşılır. Yazarlık görevlerini faydalı olma şuuruyla yerine getirirler. Bu esnada sansürcüyle iş paylaşımı yoluna da giderler. Sansürcü, kitaplardan zararlı fikirleri nasıl ayıklandığını düşünüyorsa, bu yazarlar da kitaplarında bunlara çoklukla yer verildiğinde belli görüş ve düşüncelerin çeşitlendiğine inanır. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri

belki de böyle uygulanan ve uygulamada sık sık başarısız olduğu kanıtlanan bir ikna metodu daha olmamıştır ama bu onları endişelendirmemektedir. Parti bu metottan memnun kaldığı sürece onlar da memnun kalmışlardır. Bir anlamda kendileri partidir zaten. Kendi araçlarıyla planlarını uygularlar. Kendisine görev yüklendiğinde edebiyatın kaybolabileceği korkusunu kesinlikle taşımazlar.

Toplumsal gerçekçiliğin ilk yıllarında Stalin, yazarların insan ruhunun mühendisleri olduğu basit tanımını yapmıştı. Sanki insan ruhu vidaları olan bir makineymiş ve motorun çalışması için bu vidaların çevrilmesi yeterliymiş gibi. Söz konusu olan yazarlar, kendilerini bu tür mühendisler gibi görmektedirler. Onların gözünde okurlar, tesadüfen hangi yazarın ellerine düştüklerine bağlı olarak dünya görüşü değişen insanlardır. Kendi dünya görüşlerini mükemmel buldukları için, okurun okuduğu yazar olmak istemektedirler. Sansürcünün, önemli rakiplerini piyasadan uzak tutmak suretiyle onlara müşteriler getirmesi çok hoşlarına gitmektedir. Eleştirel görülebilmeye çok önem vermektedirler. Onların kitaplarının her birinde, sözüm ona el yakan konular vardır.⁶ El yakan konuların değeri büyüktür. Düşünce farklılığının taklit edilmediği roman yoktur. Huzurun sağlanmış olduğu yerde sahte hareketlilik meydana getirmek, bunda hünerli olmak beceriklilik sayılmıştır.

Edebiyatın bir bölümünün yasaklanmış olduğu çevrede, basılmalarına izin verilmiş kitaplar insanlarda kötü bir izlenim bırakırlar. Yasakların sayısı düşük de olabilir. Yasaklanmamış her kitap, sansürcünün istediği gibi yazılmış olma şüphesiyle yaşamak zorundadır. Sadece kendi bildiklerini okuyan ve sansürü umursamayan bu yazarlar bile bu şüpheyi taşımak zorundadır. Fakat bu sözünü

6 “Heisses Eisen” terkihi Almancada “kızgın demir” anlamı yanında “çetin, düşündürücü durum” olarak da geçer. Almancadaki dil oyununu verebilmek amacıyla “el yakan konu”yuyani fiili tercih ettik. (ç.n.)

ettiğim durum nadiren görülür. Sansürün bulunduğu yerde, bütün kitaplar sansürcünün etkisi altındadır; yasaklı olarak işaret edilenler de, izin verilenler de. Onay makamının seve seve yasakladığını düşünmek bir yanılgı olur. Bu makamın en sevdiği şey, yapacak işlerinin olmaması, masa başında keyif çatması, içerisinde kusur bulunmayan kitapların önüne konulmasıdır. Onların asıl etkisi -diyelim ki- yılda dört kitabın yasaklanması değil, onların asıl etkileri yılda elli kitabın hiç yazılmıyor olmasıdır. Bunlar tam bitmiş kitaplar olması gerekmiyor, bunlar bölümler olabilir, cümleler de, düşüncelerin daha iyi olan yarısı da. Yayınlanan hemen hemen her kitapta, iddia ediyorum, sansürün payı vardır.

Bu konuyu sadece teorik olarak bilmiyorum, bu konuda aynı zamanda uzmanım da. Ben kendim meşru kitaplar yazdım. O zamanlar sansürün varlığının beni etkilemiş olduğu varsayımı beni çok kızdırıyor olsa da, bugün bundan pek de emin değilim. Her cümlemin sansürcünün hoşuna gidip gitmeyeceği gerçeği ile başa çıkmak zorunda kaldım. Muhtemelen onu memnun etmek niyetiyle bir şey yazmamıştım, ama ne bileyim, kim bilebilir? Kaçtığım tartışmalara ihtiyacım olmaz mıydı? (Demek istediğim, kitaplarımda) Aklıma 'Böylesi küçük bir şeye değer mi?' düşüncesinin asla gelmediğini gönül rahatlığıyla söyleyebilir miyim? Kitaplarda önemsiz şeylerden daha önemli bir şeyin olmadığını da anladım. Kendimi bir taktik uzmanı gibi hissederek sivri dilden kaçtığım ve bana böylece bunun zıddı bir davranışla karşılık verilmesini sağladığım hiç olmadı mı?

Bunu tam olarak bilmiyorum, belki de bilmek istememişimdir. Bu kararlar, bilhassa şuur altında gerçekleşmiştir. Yazar için yazmak, motifleri üzerindeki kontrole sahip olmak, şuurlu oluşun en üst seviyesine ulaşmak anlamına da gelmesi gerektiğinden, burada hatalı davranış söz

konusudur. Uzun vadede, özrümü ortaya koyarak bunun sansürcünün hatası olduğunu söylüyorsam, bu bir teselli değildir. Sorumluluk nerede olursa olsun: İçinde bulunulan durum beni gereğinden daha kötü bir yazar yaptı.

Bunun yanında elbette olması gerektiği gibi yasaklanan şeyler de yazdım. Bugün artık bu tutum hoşuma gitmiyor, bu bana aşırı heyecanlı geliyor, sanki cümleleri söyleyen yazarın öfkeden ağzı köpürmüştü gibi geliyor insana. Belki yazdığım sırada çok kötü duygular içerisindeydim. Belki de olması gerekiyor diye düşündüğümde onu bastırmışımdır. Yiğitlik, cesaret genel olarak her zaman övgüye değer bir özellik olmuştur, buna karşı sözüm yok, ancak cesaretli olmak fazla çaba isteyen, yorucu bir iştir. Başka bir alanda yazmak için gerekli olacak kapasiteyi tüketmektedir. Ayrıca yazarların cesur olmaları gerekmemelidir. Sansürcüye karşı koymak, ancak tüm bir güçle mümkündür, bu da yazılan metinlere son derece kızgınlık ve seslilik verir.

Johannes R. Becher'in bir sözü vardır: "Bir hatanın zıttı, yine bir hatadır." Doğu Alman yazarı olarak insan bu hatayı yapmakla her zaman karşı karşıyadır, zira sansürü görmezlikten gelmek mümkün değildir. Ona göre davranılması gerekiyor, öyle ya da böyle, böylece de kötü kader başlamış olmaktadır. Günün birinde sansürcü ya senin karşı koyma gücünü bitirmeyi veya -iyimser olarak- bu karşı koyma gücünün en son haddine ulaşmanı sağlar. Artık başka bir şey düşünemez olursun; inancını yaymak istersen, bu inancını omzuna yükleyecek bir hikâyeye ararsın. Bulduğun bu hikâyeye, sırtına aldığı yükün altında parçalanır. Bütün dünyada kitap rafları, bu tür parçalanmış hikâyelerle doludur, ama buna rağmen yine de denersin bu işi. Elinden başka bir şey gelmez. Kitapların, üzerinde düşüncelerin, görüşlerin taşındığı bir araçtan başka bir şey olduğunu unutursun bu arada. Bazen bu aklına

gelir, geri adım atarsın, eğer şansın yaver giderse bir kaç güzel sayfa ortaya çıkar. Ama aslında sabırsızlanırsın ve bu sabırsızlık seni asıl yazmak istediğine, önemli olayların habercisine dönmek için zorlar.

İnsan başka hiç bir zaman, yapması gerekeni yaptığı zaman olduğu kadar bağımsız olmuyor. Sorunumuzla ilgili olarak: Bu “zorlayıcı” muhakkak “büyüleyici”, “önemli olan” ise muhakkak “ayartıcı” olmak durumunda değil. Sorumluluğun ezdiği yazar çok sık bir şekilde zorunluluklara teslim olmuştur. Bunu yapmaz ise çok umursamaz olur, fakat bu durumda da, düşüncesizliği ile çevikliğini kaybetme tehlikesine düşer.

Kundakçıları meslek gruplarına göre ele alan bir istatistikte, itfaiyecilerin en sık yer alan meslek olduğunu gördüm. Üzerinde hiçbir zaman fazla düşünmediğim halde, konuyu hemen anladım. Sansürcü ile asi fikirler arasındaki münasebeti düşündüğümde bu örnek aklıma geliveriyor. Kitaplardaki öfke ve hırçnlık, taşkınlık ve yaygara ölçüsünden sansürcüden başkası sorumlu değildir. Sansür sadece edebiyatın gerilemesine sebep olmuyor, aynı zamanda önlenmesi için onun önüne gelen ürünün en büyük üreticisi oluyor. Umarız bu açıklamadan sonra sansür bilhassa kendi yararına, kendiliğinden ortadan kalkar.

2. DERS

Şimdiye kadar Doğu Almanya'daki edebiyatın işlevinden, öz anlayışından, özel etkilenme tarzından ve sıkıntılarından bahsedildikten sonra, şimdi de Batı Almanya'daki edebiyat ilişkileri üzerine konuşulmalı. Bunu yaparken belli bir tutukluluğu aşmak zorundayım, daha doğrusu, bu ilişkiler söz konusu olduğunda, benim tavrımın ne olacağını tarif etmek zor geliyor bana. On iki yılı aşkın zamandan beri burada, Batı'da yaşamaktayım ve hâlâ buraya ait olduğum duygusuna sahip olamadım. Bu konuda bana karşı sabrını yitirecek kimseyi suçlayamam, zira kendim de sabırsızlanıyorum. Hâlâ kendimi bir ziyaretçi gibi hissediyor, pasajlar halinde hazırlanmış ve oynanan bir oyunun, oyun ilginçliğini kaybettiği anda her an kalkıp paltosunu giyinip gidebilecek bir seyircisi gibi görmekteyim kendimi. Diğer taraftan sahip olabileceğim daha fazla imkânın olmadığını da biliyorum.

Bir kelimeyle Batı Almanya'yı ilgilendiren işler hakkında konuştuğumda, ki edebiyat da bu işlerin bir parçası, başkalarının işine karışan davetsiz misafir kokusunu alıyorum

kendimde. Bu değerlendirmemin, aşırı duyarlı oluşumun bir ifadesi olduğu kanısında değilim. Yukarıda sözünü ettiğim on iki yıldan sonra bile benden nasıl bir davranış beklenildiğini, hangi davranışımın hoşnutsuzluk yaratacağını açıkça hissediyorum. Örneğin Doğu Almanya'da olan olaylara heyecanlanmak için bir sebebim olsa, beklentiye uyarım ve hemen muhakkak bana bir mikrofon uzatılır, ama konuyu buradaki olaylara çektiğimde ise mikrofon alışlageldiği üzere hemen geri çekilir. Bunun neden böyle olduğunu bana hiç kimse söylemedi, devamlı olarak anlamam için hassas, ince ruhlu olmam beklendi. Zira ancak kaba insanlara her şeyin açıklaması yapılması gerekir. Eğer bana yönelen bakışları, bunun sonucunda sebep olduğum huzursuzluğu kelimelerle ifade etmem gerekirse şöyle olurdu: "En iyisi sen seni ilgilendiren, buraya seni çağırmamıza sebep olan konuyla ilgili olarak konuş. Eğer senin tavsiyelerine ihtiyacımız olursa, bundan inan çok önceden haberin olur."

Bu anlattıklarımın, şikâyetçi olduğum anlaşılmasın. Bu duruma üzülüyorum, fakat bunun var olduğunun farkına varılmasını istiyorum. Sınırlı da olsa aidiyet hali zaten en kötüsü değil, hele bir yazar için hiç değil. Sürekli uyulması, yapılması gereken yükümlülüklerle çevrelenmişsin; yönetime bağlılığın tuzakları her yerde seni saklanmış beklemiyor; sık sık sıkıcı üyelik kurallarına uymak zorunda kalınmıyor.

Dediğim gibi sorun sadece, düşünceleri ifade etme ediminin işe karışma gibi algılanıyor olmasında yatıyor. Bu durumda kimliğini nasıl kanıtlayacaksın? Bazen insanın şansı yaver gidiyor ve kimse sormuyor. İçinizden çoğu muhakkak şöyle bir şey yaşamıştır: Yabancı bir ülkeye gidiyorsunuz, hududu aşıyorsunuz ve şaşırtıcı bir şekilde ortalarda pasaport ya da gümrüklük malzeme soran kimsecikler yok. Sınır geçilir. Bu tarifi mümkün olmayan

mükemmel bir duygudur. Adalet uğruna şunu söylemeliyim ki, bu tadı sadece aynı yöne hareket eden kimseler tadabilmektedir. Benim yaptığım gibi, doğudan batıya. Doğuya gidecek birisi, sınırdaki kontrol memurunun onu görmezlikten gelmeyeceğine başı üzerine iddiaya girebilir. Ama yine de kimliğini nasıl kanıtlayacaksın? Birilerinin, herkes tarafından kabul görmeyen ama üzerinde tartışılan bir tür yabancı seçim hakkını talep ettiği söylenebilirdi ya da “benim gibileri” ibaresini sorunsuz bir şekilde “bizim gibiler” şeklinde açıklayan onun o güzel anayasasına güvenilsin de denilebilirdi. En ikna edici şey ise yazarların eskiden beri kimliksiz var olmak zorunda kaldıklarına göndermede bulunmaktır. İyi ki de böyledir, çünkü kanunlara uygun ya da izin verilen fikir beyanları her zaman şüphe uyandırmıştır. Yasal ve yasak arasındaki ilişki, gerçi etimolojik olmasa da, pratik kullanımda birbirine benzerlik olarak açıktır.⁷ Görüşlerin ne kadar dengeli ve ne kadar dikkate değer olduğuna sadece muhatabı karar vermelidir; yazarın diğer yazarlara kendini nasıl göstereceğinin kararını da yine sadece o yazar vermelidir.

Batı Almanya’da edebiyat söz konusu olduğunda ilk akla gelenin sektör olduğunu söylesem, kışkırtma gibi olacak, ancak bunun altında kesinlikle aşağılama düşüncesi yoktur. Yapacakları ciroyu dikkate alan ve kendilerini piyasa kanunlarına göre ayarlayan üreticilerin, bu işle ilgilenmeyenlerden daha az hizmet verdiklerini nasıl iddia edebilirim? Mercedes arabalarının sırf insanlık yararına üretildiğini iddia etmek hiç kimsenin aklına dahi gelmez, ancak pazara daha az yönelik yerlerde bunların üretilenlerden çok daha kaliteli olduğu da bir gerçektir. Elbette bu iyi bir örnek olmayabilir, zira bir araçtan iyi bir araç yapma özellikleri mukayese edildiğinde bu

7 Yazar “lizenzieren” ve “zensieren” sözcükleri ile bağlantı kurarak kelime oyunu yapmakta. Türkçede bu anlamı yakalamak zor görünmektedir. (ç.n.)

kitaplarla olanlardan daha açıktır. Edebiyat ne ile iyi bir edebiyat olur?

Bir sabun üreticisinin, üretime başlamadan önce bazı bilgiler edinmesi gayet mantıklı ve işin tabiatına uygundur. İnsanlar nasıl bir koku seviyorlar, şu anda hangi renk daha çok tutuluyor, sabunun iyi köpürmemesi satışa engel midir, ambalajın masrafı ne olmalıdır? Bir yazar bir kitap yazmaya oturmadan önce bu türden bir piyasa araştırması yapmalı mıdır? Bu soru binlerce defa *hayırla* cevaplandırılabilir. Ancak bu gün yazılan kitapların büyük bir bölümünün tam da bu yöntemle ortaya çıktığını siz benden daha iyi biliyorsunuz. Bu tür üretim tarzı itibarsız sayılıyorsa neticede bu çağ dışı bir kedine-kızgınlık mıdır, bir tür makinelere hücum mudur?

Bundan yaklaşık dört yüz yıl önce İspanyol şair Lope de Vega, edebiyatın hedefinin hoşla gitmek olduğunu bildirmiştir. Tam da şu anda burun kıvırdığım şu durumu, yazarlardan talep etmektedir: Şu anda yaygın olanın keşfi ve daha sonra bunun artırılması. Haklı olduğu düşünülemezdi bile. Bu durumda en önemli edebi erdem dalkavukluk olurdu. En önemli edebiyat en hoşla giden olurdu; bu durumda Hölderlin bir hiç, Courths-Mahler her şey ve Arno Schmidt bir “Bay Hiç Kimse” ve Kirst de bir dev olurdu.

Edebiyatın amacının ne olduğu sorusunun cevaplanabileceğini zannetmiyorum. Edebiyat amaçsız da olabilir, yazarın arzularına, sıkıntılarına, inançlarına, şehvetlerine bağlı olarak binlerce amacı da olabilir. Olmaması gereken tek amaç vardır, o da Lope de Vega’nın söylediği şey: yağcılık yapıp birisine yaltaklanmaktır. Yoksa edebiyat onursuz, haysiyetsiz bir şey olurdu, en büyük ortak adlandırıcısını arayan (bu hiçbir değeri olmamadır) ve yaşam gücünü yitirme durumunda dalıp gidilen sürekli bir yazma

eyleminden başka bir şey olmazdı. Unutulmaktan kurtardığı ve yüzyıllardır ayakta tuttuğu şeyi kaybederdi, bunu gerçekten kaybediyor da. Bunlar: yazarlarının takıntıları ve düşselliğidir. Bununla edebiyatın başarısız kalmak zorunda olduğu iddiasında bulunulmuş sayılmaz.

Öte yandan kastedilen şudur; bir kitap tasarımında elde edilen başarı hakkındaki görüşün rol oynamasına -genellikle oynuyor- izin verilmemesidir. Süreç, çevre kirliliği gibi çok hızlı gelişmektedir. Kitaplar gün geçtikçe birbirlerine benzemektedir. Çok önemli olarak kabul edilen yazarlar böylece kendilerine ait denilebilecek özelliklerini kaybetmekte, onları diğer yazarlardan ayırmak zorlaşmaktadır. Bu, kamuoyunun kendi kitaplarını kendisinin yazdığı ve her hafta en çok satan kitaplar listesini kontrol edip, başarıyı elde edip etmediğini gördüğü anlamına gelmiyor mu?

Buna karşılık, çalışmaların yanı sıra gelen, talep edilmeyen, fakat kendisi hakkında fazla da tahminde bulunulmayan başarı başka bir şeydir. Yasaklanan bütün edebiyatın iyi, başarılı olan her edebiyatın da kötü olmayacağı gibi. Bir yazar gördüklerini, okur da onu izler. Nihayetinde yazar başka bir dünyadan gelen yaratık değildir. Onu diğerlerini de harekete geçiren bir şey harekete geçirir; başkalarını belki de hastalandırıp yataklara düşüren şey, ona acı çektirir; başkalarını etkileyen dil ve modülasyon (aksan) ona sıradan gelir. Böylesi bir başarı ticari tutumun bir sonucu değildir. Çıkarıcı değildir aksine: Başarılı olsun diye kendisini hazırlarsa, edebiyat mutlu bir gün yaşıyor demektir.

Gerçi yazarın başka bir dünyadan gelme bir yaratık olmadığını söylüyorum ama bu doğru değildir. Başka bir âlemden geliyor olmalı biraz da. Daha doğru bir ifadeyle: Eğer onun bakışı mevcut dünyayı aydınlatıcı olması gerekiyorsa, betimlemesi olmasa görülmeyecek şeyleri

betimlemek zorundadır. Sıradan gözlerle bu işin üstesinden gelemeyiz. Eğer özünde “her şey mükemmel” düşüncesi yatarsa edebiyat kolayca bir yük haline gelebilir.

Brecht Danimarka’da sürgündeyken şöyle bir şey not etmiş: “...Sosyal sistem, başkası görülmeden temsil edilemez.” Bu görüşten hareket edilecek olursa, -ben bunun böyle olmasını zaruri görüyorum- şöyle bir sonuca varılmalıdır: Batı Alman edebiyatında günümüz toplumu neredeyse hiç temsil edilmemektedir. Ara sıra bir yazar itiraz etmeye gayretlenmeli, fakat genelde kabul görmüş değerleri tehlikeye sokmadan bunu yapma düşüncesinde olmalıdır. Gözlemlerime göre yıldan yıla daha geçerlilik kazanan bir kanun hüküm sürmekte: karşı koyma cezalandırılır, uyum ödüllendirilir. Bu fırsatçılığın seri üretiminin temel yasasıdır. Edebiyat gibi bir meslek dalında bu asla şaşmaz, ancak bu sahadaki etkisi özellikle biraz daha içe işlemiş bir biçimde kendini gösterir. Yazarlar yükselmek için kendilerini sakınmak mecburiyetindedirler, fakat şu gerçeğe dikkat etmeden: kendini-sakınmak-mecburiyetinde olmak, bir tür yazar ölümüdür. Belki de burada bir radikal genelge sonucu ile uğraşmak zorundayız. Bu genelge sadece toplumu birkaç -sözüm ona- aşırı uçtaki kimselerden korunmasını sağlamaz, aynı zamanda herkesin ölçüyü aşmamasını, bunun yanı sıra sıradanlaşmasını sağlar. Eğer bir toplum, kurallarında ve yaşama duygusunda şüphesizliğin yüce erdem olduğundan emin ise, bu durumda edebiyata ihtiyacı olmaz, en fazla eğlenmeye ihtiyacı olur. Ona da zaten sahiptir.

Birinci derste olduğu gibi, yazarlık sorunlarına açıklık getirmek için yine marangoz örneğini sunmak istiyorum. Marangozun bir masa ürettiğini ve işini bitirdiğini kabul edelim. Bundan sonra ne yapacaktır? Bir masa daha. Neden? Aptalca sorulmuş bir soru denecektir, çünkü adamın mesleği bu, sebep olarak bu yeterli. Başka ne

yapabilirdi ki? Şimdi de bir yazarın, yazmakta olduğu kitabı bitirdiğini kabul edelim. Bundan sonra ne yapacaktır? Bir kitap daha yazar. Neden? Yazar olduğu için mi?

Tabii ki bunun şüpheli bir durum olduğunu söylemek kolaydır, yazarın daha güzel bir dayanağa ihtiyacı olmalı. Kitap pazarının bu sebebin dışında başka bir sebepten dolayı yazılmamış olan kitaplarla dolu olduğunu iddia ediyorum. Çok hızlı bir şekilde yazılmış, yazılmamış olsalardı hiç kimsenin özlemini duymayacağı kitaplarla; paranın kazanılmasından başka hiçbir endişe ile yazılmamış kitaplarla dolu olduğunu iddia ediyorum. Kitap dükkânına girdiğiniz zaman, etrafınızın bir sürü lüzumsuz şeylerle çevrili olduğu duygusuna sıklıkla kapıldığınız hiç olmadı mı?

Edebiyat sahasında birçok iş alanı var, bunlar bir şekilde korunmalı, devlet yardımı ya da farklı iş imkânları olursa başka, bu işlerde çalışanlar ne olacak, diye itiraz edilebilir. Açıkça söylemeliyim ki, buna ait hazırda bir çözümüm yok. Sadece şu anda olmasını istemediğim, durağan kalmalarını istediğim birçok gelir kaynakları olduğunu söyleyebilirim. Çevreyi öldüren zehir veya silah üretimi gibi. Her üretim bir gelire bağlı olduğu savıyla haklı gösterilemez.

Bunun suçunu sadece yazarlara yüklemek haksızlık olur. Elbette her kitabın üzerinde bir itiraf gibi yazarın adı vardır, ancak orada ondan daha büyük puntıyla yazılmış olan bir de yayınevi adı vardır. Kitap işinde korkunç ciolar elde edilir ve her iş dalında olduğu gibi burada da bu ciroyu engelleyecek olanları ortadan kaldırmak için her türlü şey yapılır. Serbest piyasa ekonomisinde ahlaki değerlerin ve diğer kâim ticaret anlayışının kuşatılmış bölgesinin olduğuna inanmak biraz saflık olur. Bir kitap başarılı olan bir öneceğine mi bağlıdır? Getir bakalım! Bir kitabın yazarı, taviz vermeyen anlaşılabilir bir tip olduğundan kitap kısıtlama ile mi karşılaşmış? At gitsin! Bir kitapta fikir yok ama bir

biçimde istenilen şekilde mi işlenmiş? Hemen piyasaya! Her yayıncı size şöyle bir edayla cevap verecektir: “Bana kalsa -canım benim-, durum bambaşka olurdu. Ama ben batarsam, kimin eline bir şey geçerdi?”

Böylece yazarlar bu meselede ikinci dereceden önemli olup, gittikçe de daha az öneme sahip olurlar. Onların ürünleri ancak talep tükeninceye dek varlıklarını sürdürecektir kadar kısa ömürlü olmaktadır. En uygun şartlarda bu ürünlere ancak bir cep kitabı olma hakkı tanınır, onların gücü işte bu kadardır. Yazarın değeri son kitabından daha fazla değildir. Son kitabı başarılıysa o da başarılı sayılır, değilse baştan başlamak zorundadır. Bu pazarda kendilerini marka olarak kabul ettirmiş Grass, Frisch, Lenz gibi Batı Alman edebiyatının altın arayıcılığı zamanından kalma kahramanları gibi olan sadece birkaç yazarda bu kuralın bir istisnası vardır. Onlar da işlerin bozulmayacağından tam emin değildir. Diğerlerinden tek farkı, ellerinde onları en kötü tehlikelerden koruyacak, *Teneke Trampet*, *Stiller* ve *Almanca Dersi* gibi kalkanları vardır. Fakat birçoğu her an her şeyin değişebileceği bir hayat sürdürmektedir. Yazarlık sadece baştan aşağı manevi mesele değil, aksine birçokları için, daha önce de söylediğimiz gibi geçim yoludur. Bu düşünce bir yazarın hayatının akışına bakıldığında sıklıkla daha da önem kazanmaktadır. Bundan dolayı bazıları, kendi “özel” hırslarından uzak, bu piyasada yok olmamak için kendi imkânları elverdiği müddetçe yazmak gerektiği düşüncesindedir. Bu tür bir düşüncenin kendi kendini kandırmak olup olmayacağı da başka bir meseledir. Fakat her durumda kitlesel adaptasyon ile uğraşmamız gerektiği de tartışma götürmez bir gerçektir.

Şüphesiz yayınevlerinin toptan karalanması da haksızlıktır. Hâlâ zor satılacak kitaplarla ilgilenen yayınevleri de var. Bazılarının samimi ilgilerinden, bazılarının sanatçıları koru-

yucu Mesen⁸ kişiliklerinden, bazılarının yeterli sayıda satacak kitaplarının olmayışından kaynaklanmakta, bir başkası ise bunu yayınevi saygınlığı nedeniyle yapmaktadır. Fakat bunlar azınlık durumundadırlar ve gittikçe azalan güçleriyle küçümsenmeyecek gelişmelere karşı koymaya çalışmaktadırlar. Daha geniş bir yayıncı çevresinde, gelenin iyi olduğu kanaati yerleşmektedir. Bu test⁹ başarı sayılmaktadır. Böyle düşünmeyen azınlıkta kalanlar, dünyadan haberleri yok diye kabul edilecek veya beceriksiz olarak nitelendirileceklerdir. Yayıncılar girişimcilerdir. Girişimci yeteneği piyasada kalabilme becerisi olarak tanımlanır. O bakımdan bu düşünce tam da yanlış sayılmaz.

Hiç kimse, yayınevinin müsveddelerini kendi takdirlerine göre kabul edip ya da reddetme hakkını tartışamaz. İşte tam bu noktada buradaki, Batı Almanya'daki edebiyatın Doğu Almanya'dakine göre önemli bir avantajını görmekteyim: Farklı yayınevlerinin olması. Yayınevlerinin birisi eserini reddettiği zaman başka bir yayınevine gidebilmesi. Doğu Almanya'da da teorik olarak yazarın böyle bir hakkı vardır. Bunun pratikte pek bir anlamı yoktur, zira yayınevleri şeflerinin üst şefleri vardır ki bu şef bütün yayınevlerinin şefidir. Onun onayı olmadan verilen her karar sadece geçicidir. Bu şefi hepimiz tanımaktayız: Sansürcü. Onun üstünlüğü, ister istemez yayınevlerinin birbirlerine benzer olmalarını sağlamaktadır. Bu durum yayınevlerini aynı işletmenin şubeleri durumuna düşürmektedir. İlkelerin farklı oluşu edebiyatın ve dolayısıyla toplumun zihinsel hareketlerinin bir şartıdır; bu ilkelerden biri ya da diğeri, birisine ya da bir başkasına saçma gelse de. Doğruluk konusundaki en yüksek otorite, düşüncelerde hızlıca ulaşılan limitlere yol açmaktadır. Bu sınırlarda potansiyel rahatsız edicileri korkutacak

8 Romalı Maecenas'ın adından. (ç.n.)

9 Parmak provası (Nagelprobe); içki bardağını sol başparmak üzerine ters çevirip, içinde içki kalmadığını göstermek, hele de bardak birisinin şerefine kaldırılmışsa, bu davranış sergilenir. Wahrig Sözlüğü (ç.n.)

savunma tesisleri bulunmaktadır. Bu sınırı ihlal edecek olanlara uygulanacak yaptırımlar farklı olsa da Katoliklikte, İslam'dan ya da toplumcu gerçekçilikten farklı değildir.

Biz batıda bu tür tehlikelerden korunmuşuz. Kullandığım “biz” kelimesinden dolayı bana darılmayınız. Bizde ilkelerin farklı olduğu açıktır, ancak argümanlar öylesine her yerden her yere uçuşuyorlar. Tam da düzensizlik ve serbestlik kültürel hayatımızı, böylelikle de *tüm* yaşantımızı çekici hale getirmektedir. Sınırlama için yapılacak her girişim, kuşkusuz hemen geri dönecektir, zira çeşitlilik insanın kendisine layık gördüğü bir lüks değil bizim için bir ihtiyaçtır. Bizi duraklamalardan koruyan teşviklerin, çoğunlukla küçük olanlardan ve ilk bakışta görünmeyenlerden geldiğini anladık. Bundan dolayı bunların yok olmaması için havaya ve atmosfere dikkat ediyoruz. Düşünülmesi gereken her şeyin düşünülmüş olduğuna inanacak kadar aptal değiliz. Maddi refah her ne kadar memnunluk vericiyse de, manevi kalkınmanın da değerini biliriz, zira o bizim sahip olduklarımızın en kıymetli bölümünü teşkil etmektedir.

Farkındasınız, biraz abartıyorum.

Batı Alman edebiyatının, sansürün kırbacı altında acı çektiğini iddia etmek saçma olur. Bu ağır işi yapabilecek bir resmi makam yoktur, o olmadan sansürün yönsüz kalacağı devletin ideolojik bağnazlığı yok, kanuni düzenlemeler yok -başka bir deyişle- kanuni düzenlemeler *mevcut*. Önemli sayılacak şu motif de yok: sadece çok sayıda vatandaşı tarafından sorgulanan devletler, yani fiilî veya hayalî bir meşruiyet eksikliğinden mustarip olanlar sansürü aklına getirirler. Herkesçe bilinen durumların, Tanrıya hakaret, devlet güvenliği, pornografi türünden yasa maddelerini ihlal ettiğinden dolayı metinler yasaklandığından, bu bilindik durumların sansürün olduğunu gösteren bir delil olmaya yetmeyeceğini dillendirmek istiyorum. Muhtemeldir ki kendi disiplin ve

düzen anlayışlarını uygulamak için söz konusu yasaklayıcı kanunları adeta birbirlerine uymasalar da yan yana getiren sansür yanlısı bazı hâkimlerin niyetleri saklıdır. Şayet bu böyleyse bu hâkimler kendi düşüncelerini, mevcut kanunlar buna zorladığı için kamufle etmek durumundadırlar.

Bu durumda etkileri sansürün tesirinden daha ağır olan kurumsallaştırılmış sansürle sonuçlanmayan gelişmeler olabilir. Bazı nedenlerin kitapların ilk nüshalarının yayınevi tarafından kabul edilme aşamasında hepsinin birbirine yakın bir şekilde hareket etmesini sağladığından söz ediyordum. Böylece yayınevleri de birbirlerine benzemektedirler. Doğrudan para basmaları yasak olduğu için, paraya giden yolun oldukça kısa olmasını sağlayacak yöntem aramaktadırlar. Eğlence endüstrisiyle rekabet içerisinde bulunan edebiyat, böylece gün geçtikçe tam da bu endüstrinin bir kolu durumuna gelmektedir. Pazarda sesi gür çıkmanın daha çok dikkat çektiği neredeyse bir doğa yasasıdır. Utangaçların farkına dahi varılmaz, çekingenlerin, emek ve sabır ve hazırlık olmadan kendilerinden hiçbir şey alınamayan herkesin farkına varılmaz. Adorno, *Minima Moralia*'sında şöyle demektedir: “Yazar olarak şöyle bir tecrübe yaşanacaktır. Yazılan şey ne kadar açık-seçik, ne kadar iyi niyetli, ne kadar nesnel, ne kadar dengeli olursa, edebi ürün de o derece iyi anlaşılmamaktadır...” Birkaç satır sonra, okur kastedilerek: “Neyi ilk önce anlamaları gerekmiyorsa, onlar için o anlaşılır olmaktadır,” denmektedir.

Sanki bununla çağdaş edebiyatın temel kuralları anlatılmış gibi geliyor. Birçok kitap varlıklarını sürdürebilmek için, uygun satış tahminlerinin darboğazından geçmek durumundadır. Bu esnada doğruluklarını kaybederler. Bu kaybedilen değer yerini yapaylık, kendi çıkarını düşünme, küstahlık ve beğenilme arzusu alır. Bu durumda alçak gönüllülük de, şüphe uyandırıcı, güvensizlik veren bir duruma düşer. Sahtecilik sezdiren ve böylece eğlencenin

ortaya çıkmasına engel olan bir güvensizlik her tarafta kendini gösterir. En azından insan eğlenerek, kendini teselli olmuş görebilirdi. Bu bir gecede olmaz, bir çırpıda gerçekleşmez. Süreç ağır ağır ilerler, yayımcı ve yazarlar gibi çoğu katılımcılar için bu utanç verici olduğundan onu gizlemek için elden gelen her şey yapılır. Bu tarz çabalar malara sınırlar konulmuştur. Günümüz fırıncıları kendilerini beğenir bir tavırla pişirdikleri küçük francaların kalitesinin, bugüne kadar pişirilmiş olanların en iyisi olduğunu söyleyebilirken -çünkü hiçbir insanın elinde karşılaştırabilmek için eski zamanların küçük francalarından kalmamıştır- kitap üreticileri çok dikkatli olmak durumundadır. Mesele sadece karşılaştırılan unsurların yeterli derecede hazır olmasından kaynaklanmamaktadır; yeni bir kitabı esaslılık, dil doğruluğu ya da ciddiyet gibi özelliklerle övmek, hele de bu tarz özelliklerin eksikliğinin kitabın pazarlama şansını çoğalttığını da biliyorsanız, anlamlı bir şey olmadığı görülecektir.

Yine de hiçbir şey beni, yayınevlerinin yazarları ve bununla birlikte edebiyatı sıkıştırıp uçurumdan yuvarladığını söylemekten alıkoyamaz. Kendileri zaten sıkışmış durumdadırlar ve bir toplumda uzun vakit gelişme gösteren bir büyümenin görüntüsüdür. Kendilerini, -kendileri olsun ya da olmasın- her durumda kitapların değişen beklentilerine ve zevkine tabi kılarlar. Bunlar toplumsal soruların doğru ifadelerine ilgi duymayan, dünyada en güzel şey olarak, kimse tarafından rahatsız edilmeden kazanabilmeyi ve harcamayı gören ve kendini sorunlardan o denli uzak görüp sanat tarafından bile rahatsız edilmek istemeyen yüzeyselleştirilmiş kamuoyu hesabı ihtiyacının sorumluluğunu taşıyorlar. Serbest pazarda bir kitap her ürün gibi bir üründür ve hususi hiçbir etik düzenlemeye yenilmez. Karaciğer ezmesi sucuğu, bazuka ya da kitap olması hiç önemli değil, ürün elden geldiğince kâr getirmelidir. Üretim şayet bir fayda getirmiyorsa, ya değiştirilir, ya da durduru-

lur, bunun üzerine yakınmak şiirin işidir. Birtakım üreticilerin göz yanılttıkları ve ürünlerine yüceltilmiş bakışlarla bakmaları mümkündür, konuyla ilgili hiçbir şeyi değiştirmeden en fazla kendi pazar pozisyonlarını tehlikeye sokarlar.

Bana göre yazmanın ilk şartının öteden beri taraf tutma olduğunu, bu ihtiyaçta okumaya yönelik bir motif gördüğümü daha önce söylemiştim. Toplumsal tartışmalar olduğunda, ya da olma belirtileri görüldüğünde; büyük değişiklikler belirgin olmaya başladığında epik türdeki eserlerin her zaman yüzü gülmüştür. Yüzyılımızın ilk otuz yılı daha sonra “Aydınlanma” adı verilen böyle bir zaman, ya da öyle on yıllardı. O vakit insanlar, yazarlar ve okurlar meraklı, uyanık, beklenti dolu oluyorlar; zamanlarının heyecanıyla kitaplarda tekrar karşılaşmak onlar için bir ihtiyaçtır. Haksızlığın geri teptiğine tanık olmak, sözünü geçirirken nasıl da kızdığını görmek, insanın kendisi baskı altındayken diğer insanların bu baskılara karşı nasıl tavır takındıkları konusunda bilgilendiklerine tanık olmak insanı mutlu ediyor.

İnsanların bu ilgisi, yazarları harekete geçiriyor. Yazarların içinde bulunduğu duygu, dikkatleri kendileri üzerine çekme değil, insanları memnun etme duygusudur. Tabii ki şu itirazda bulunabilir: “Ağlamak sızlanmakla hiçbir ilgi çekemezsin, o ilgiyi kazanmayı denesene...” Tam da bunu, o zaman edebiyata hazır olmanın koşullara bağlı olmadığını, bunun atmosferin bir parçası gibi olduğunu, kitap kitap yeniden uğraşarak elde edilmeye gerek olmadığını söylemeye çalışıyorum. Kitaplardan çok şey beklenirse onda, yazarın salt düşüncesinden değil, sadece kabiliyetinden bir anlatı görkemi oluşur. Güney Amerika edebiyatının büyük bir bölümünün, bugün bile bu konularda ilham dağıttığı görüşündeyim.

Buna karşın yazarların ilgi çekmek için sürekli kavga etmek durumunda olmaları onları yoruyor. Kendi işlerinde

harcadıkları güçten daha fazlasını harcamak durumunda-
dırlar. Belki de bu her şeye karar veren ölçüdür. Başka bir
seçenekleri yoktur, kitaplarını, kapıların kendilerine tüm-
den kapalı ve panjurların örtük olduğu düşman ülkelerde
yayımlamak durumundadır. Birileri hakkında bir şey bil-
mek istemeyen birisi ile diyaloga girmek çok zordur. Yor-
gun bir şekilde yabancı evlerin kapısını çalan; düşmanca,
kapı deliğinden kendilerine bakılan, kendilerine zincirlen-
miş kapının aralığında hiçbir şeye ihtiyaçları olmadığı
söylenen; zinde ve hızlı bir sesle kendileri ile bağlantıya
geçmenin fayda getireceğini saniyeler içinde -yoksa kapı
kapanacaktır- ispatlamak durumunda olan satış eleman-
larının kaderlerini bilirsiniz. Acı çeken bu insanın ses tonu
edebiyatımızın da ses tonu olmuştur.

Sadece edebiyata değil insanın kültürel ufku karşısında
tüm olaylara halkla ilişkilerde genel, ele avuca sığmayan
bir ilgisizlik hâkimdir. Baygınlık duygusu ile eş tutulan ve
gerçeklik nedeniyle artan rahatsız etme durumu, *kendi
dört duvarı* olarak adlandırılan bir yerde fazlasıyla ve gö-
nüllü olarak bununla ilgilenen çoğu insanda derin bıkkın-
lıklara yol açmaktadır. Eğer yazarlar bu isteksizliği dikkate
alırlarsa (ve çoğu bunu sadece satıcı hesaplamaları yü-
zünden değil, bu zamanda yaşayan bir varlık oldukların-
dan ve aynı bu isteksizliği hissettiklerinden yapıyorlar) el-
lerinden edebiyatın bugüne dek en büyük olmasa da, en
önemli konularından biri yitip gidecektir, bu da: toplumsal
davranışların ve oransızlıkların isyanıdır. Şu da unutulma-
sın, kitaplar toplumsal olan söz konusu olduğunda başka
tutumlardan *bahsetmemelidir*, bunun için her zaman çok
güzel örnekler olmuştur. O kadar da olmamıştır aslında.
Ve eğer edebiyat büsbütün bundan vazgeçerse ister is-
temez saf ve namuslu olacaktır.

Bir defasında, bir konferans esnasında bir yazara, öy-
külerinde okurların gerçek sorunlarını bir tarafa bırak-

tığının, kitapları bu konudaki teknik tabiri kullanacak olursak toplumsal anlamı içermediğinin söylendiğine şahit oldum. Yazar kendini aşağı yukarı şöyle savundu: “Benden artık bıktığınız şeyler hakkında bir şeyler yazmamı neden istiyorsunuz? Kitaplar sizin dilediğiniz gibi ikiyüzlü olsaydı, kendiniz bana teşekkür ederdiniz. Rejimin kokuşmuş olduğunu yazmak boş bir uğraştır, çünkü bununla kime yeni bir şey söyleyeceğim? Sorun, çok az insanın bunu bilmesinde yatmıyor, sorun hiç kimsenin bu konuyla ilgilenmemesinde yatıyor. Yazdıklarım da en azından rejimin ve düzenin kokuşmuş olması sizleri artık heyecanlandırırsın diyebilirdim. Ama bunun için de kitaplarım yazık etmiş olurum.”

Yazar, bana göre hem haklı hem haksızdı. Hitapların ve sloganların bir kitap için süsleyici unsurlar olmadıkları, hele de söz konusu şişirilmiş sloganlara ruhunu satan bazı düzyazılar düşünüldüğünde bu doğrudur. Yazarların, bilinen her şeyi kitaplarına almaktan daha önemli yapacakları şeyleri olduğu şüphesiz bir gerçektir. O zaman şu soru sorulmalıdır: “*Bilinen şey ne demektir?*”

Edebiyatın aracılık edeceği tanışıklıkların herkesin bildiği tanışıklıklardan farklı bir türde olabileceğine inanıyorum. Bunlar günlük yaşanan ve çabuk unutulunan, birileri ile ya da bir şeyle, kaçamak dokunuşlarla karşılaştırılmamalıdır. Gizli bir kapıdan kendi yaşamınıza girmek gibi, edebiyattan öğrenilen bir şey, başka şeylerle karşılaştırılmayacak kadar kesin ve yoğun olabilir. Deneyimlerin doğruluğu ve düşüncelerin derinliği söz konusu olduğunda, kendi yaşantımızın okumaya katılmayacağını söylemeye cesaret ediyorum.

Kafka’nın *Şato*’sunu okuduğumda varlığın bağımlı olma durumuna ilişkin eskisinden daha çok bilgiye sahip olmuştum. Gonçarov’un *Oblomov*’unu okuduğumda, aniden

bağlantısızlığın trajedisini anladım. Arno Schmidt'in *Das steinerne Herz* (Taşlaşan Kalp) isimli çalışmasında ilk defa merakın yaşam sağlayıcı etkisi hususunda bilgiler edindim. Thomas Bernhard'ın *Kireç Ocağı*'ni okuduğumda bende, daha önceleri, Tanrı biliyor, binlerce kez fırsatım olduğu halde farkına varamadığım yeteneksizliğimin talihsizliği hususunda bilinçlendim. Fontane'nin *Effi Briest* okumaları ise, yaşamımda o duyguyu hissetmediğim bir gün bile geçirmediğim halde, bende daha önce olmadığı kadarıyla geleneklerin gücünü düşündürdü.

Bahsedilen yazar tüm bilinenleri, bilindik tarzda sunmanın kâr etmediğini söyleyerek işi biraz daha basitleştirdi. (Bu arada şunu söyleyelim, adım adım değersizleşmeye giden edebiyat işte tam da bunu yapar) Gereksiz bir şeyi yapmayı isteme, o kadar açık bir aptallıktır ki, bununla her yerde kolayca karşılaşılabilir. Eğer bizden istenilen yarı bilenlere bilmedikleri diğer yarısını ve önemli olanı vermek; tahmini olanı kesin olana çevirmek olursa ne yapacağız? Yüzeysel hissedilenden, derin bir hissediliş nasıl oluşturulacak? Belirsiz bir sıkıntı için kaynak nasıl bulunacak?

Erişilmez bir amaca sahip olup olmayacağı, yazarın dehası ile bağlantılıdır, çoğu durumlarda bu gerçekleşmez. Batı Alman Edebiyatı Birliği, buna benzer çabalamaları görmezden gelinmesi gerektiğini tüzüklerle kabul ederse, bunun sonu çok kötü bir zavallılık olur. Bir seneye yakın bir zaman önce New York'ta, şu soruyu konu eden bir kongre gerçekleştirildi "Alman kültüründen neden -kastedilen Batı Almanya'ydı- on yıllardır dünya kültürüne katkılar olmuyor?" Görüyorsunuz, bu dışarıda da dikkat çekiyor.

Beni yanlış anlamayın, bir kitaptan sonra hemen başka bir kitap üretilip hiçbir hırs taşımadan, kıskançlık yapmadan, tutkusuzca, sadece ve sadece geçimini sağlamaya çalışan yazarı görmezden gelmiyorum. Bu zor bir iş ve bir kondük-

tör ya da çiftçilik mesleğinden daha az saygıyı hak etmiyor. Edebiyatın insana henüz, alfabeyi öğretmekle yükümlü olduğu bu günkü gibi -artan haliyle- okuma yazma bilmeyenlerin artmasına, aynı zamanda gizlenmesine hizmet etmemesi gerektiği bir zamanda, edebiyat, ona pek yakışmayan parlaklık içinde durmamalı ve kendisine daha henüz yetki verilmemiş bir aydınlandırma ile gözükmemelidir. Okurların bunu böyle istedikleri, kültürel olana ilginin olmadığı bir toplumda yaşadığımızı, okurun okuyarak oyalanmayı artık fazla istemediğini ve buna göre de kitap endüstrisinin kendini ayarlaması gerektiğini söylemek gülünç bir bahanedir. Bunun temelde yeni bir durum olduğuna inanmıyorum. Yeni olansa edebiyat üreticilerinin çoğunun kültürel ilgilerini kaybettikleridir, kitaplarında sadece bu gelişmeye ayak uydurmamaları, tüm ruhsal gereksizlikleri temsil ettikleridir.

Bizimki gibi entelektüel düşmanı bol bir çevrede yerli yazarlara kara çalmak amacıyla değilim ve hiçbir zaman kendisine, itibarının bundan daha iyi olamayacağını söyleyen bir meslek grubu sorununun bilincindeyim. Hakaret için uygun olan ve halk düşmanı, vatan haini, sonra deliler, sonra fareler ve bokböcekleri olarak adlandırılan insanlara saldırmanın haksızlık olup olmadığını kendi kendime sordum.

Evet, bu çok sorunlu bir meseledir. Ama ben sizlere yemin ediyorum hiçbir zaman bir yazara halk düşmanı, vatan haini ya da bokböceği olduğundan dolayı saldırmazdım. Sıkıntı Batı Alman edebiyatının tüm özelliklerini yitirmesinden doğuyor. Bunların uğruna edebiyat gerici politikacıların gözünde ve halkın sağduyusunda şüphe uyandırmıştır ve bunun için bir vakitler kitaplar yakılmıştır.

Brecht gibi halk düşmanları, Arno Schmidt gibi vatan hainleri, Böll gibi bokböcekleri bir şekilde bugün hâlâ pek anlaşılmayan politik ve dilsel olaylara kendilerini kaptırıyor,

edebi-tarihi abideler olarak yaşamaya devam ediyorlar. Takipçileri ise dükkânı yavaş yavaş kapatıyorlar. Varlığın sınırlarına kadar -bu fiziki değil ruhsal sınır da olabilir- içine konulmaya değer hiçbir şeyin kalmadığı açıktır. Bu halleriyle bu toplumun inandırıcılarını yansıtıyor gibi görünürler. Rızayla dolup taşan ve özel televizyonları nazikçe hatırlatan bir edebiyat üretirler.

Çoğu kişi suçlamaların aşırıya vardığını söyleyecektir, muhtemelen bunu ben de öyle görüyorum. Öyle ya da böyle edebiyat mesleği çalışıyor, gerçi edebiyat alanında kötü sayılacak bir iki baraka var ama içinde yaşayanlar çok memnun değilse de, mutsuz da değiller. O zaman neden onları rahat bırakmazlar hayret ederim. Nasıl yazıldığı sadece istencin bir sorunu değil, aynı zamanda kabiliyet adında kavranılmaz yeteneğin de sorunudur. Geçmişin edebi abidelerini günümüze taşıyıp, bunlardan artık hiç olmadığından yakınmak doğru değildir. Bunların hepsi doğru olsa da konumuz için pek önemli değildir.

Kitapların eksik tarafı isyancı boyutlarıdır. Kayda değer hiçbir itiraz, hiçbir isyan-bastırılış, hiçbir ölçsüzlük, hiçbir abartma yoktur. Bunun yanında her çocuk, hiçbir şeyin abartmanın düşünmeyi harekete geçirdiği kadar etkili olmayacağını bilir. Kitaplara düşüncesizlikler hâkimdir. Hafızamda Marcel Proust'tan aşağı yukarı şöyle bir nükte kalmış. Proust, yazarların fikirlerinin okunabileceği kitapların, fiyat etiketleri hâlâ üzerinde aslı nesnelere benzediğini söyler. Bu doğru dahi olsa, kitaplardan görüşleri kaldırma talebi ile karıştırmamalıdır; bununla daha çok fikirleri orada basitçe kaleme almaktan ziyade, onları başka bir biçimde kitaplara sokmak kastedilmiş olmalıdır. Ve edebiyat *okurların* fikirler edinmeleri açısından vazgeçilmezdir. Bu fikirler ellerindeki okumalar olmadan bir şekilde onları asla edinmeyecekleri *kendi* fikirleridir.

İnsanların talep etmediği ürün artık satışa sunulmamaya başlanır. Serbest pazar bunu böyle istemektedir. Bir kere itirazlara, karşı koymalara ve buna benzer her şeye karşı kayda değer bir ihtiyaç yoktur ve ürünlerini kimsenin istemediği her eşya sürümden kalkar. Bunda üzölmeye değer bir şey görölmez, bu daha çok adaletin işlemedir. Sağda solda hâkim olan mutluluğun bilinç eksikliği sonucu olduğunu düşündüğümüzde halimiz nice olur? Belki de bu, keyfin kısa bir zamanı için geleceğın tüm mutluluğunu kaybeden Adem ve Havva'nın mutluluğuna benziyordur; bu öyküyü biliyorsunuz değil mi? Okurların istemedikleri şeylerden başka hiçbir şeye gerçekten ihtiyaçları yok mudur? Bunun garip olduğı kesin; bir yandan düşünceleri harekete geçirmek için verdiğım tüm çabalarım anlamsız geliyor, bir yandan da her şeyin buna bağılı olduğunu görüyorum.

Birisi, bir kitleyi ayaklanmaya çağırırsa ve bu kitlenin çoğı ayaklanacak bir şey olmadığını söylerlerse, ayaklanmaya çağıran, kendini daha iyi ifade edebilmelidir. Sakın korkmayın, sizlerin canını bir yığın ayaklandırıcı sözler listesi vererek sıkmayacağım ama şu bir tanesine ne dersiniz; modern, özgür, demokratik endüstri toplumu -ne az ne de fazla- bizi öldürüyor. Mecazi olarak değil doğrudan... Sadece bizi ve yakınımızda olanları değil, herkesi; tüm insanlığı öldürüyor. Dünya yıkılıyor ve ne yapılacağı bilinmiyor, bu tür durumlarda insanların bir tecrübesi yoktur. Edebiyatın bu durumu kurtarıp kurtarmayacağı, şüpheli bir şeydir, daha doğrusu imkânsızdır. Ama bu yüzden toplumun düşünce ve bilinçle ilgili bölümleri işletmelerini kapatmak durumunda mıdırlar?

Yazarlar, kendi metinleri olmadan geleceğö ulaşmanın mümkün olmadığını, onlar olmadan insan aklında önemli bir parçanın eksik olduğunu, bu metinlerin yazarların çalışma aleti olduğunu söylüyorlar. Bunu yapmazlarsa ve

anlamsızlıklarının bilincinde olarak yazıyorlarsa kitaplar en iyisi zamanın öldürüldüğü kütükler olarak görev yapsınlar. Bitmek üzere olan bir zaman bu.

Başlangıçta planım, bu ikinci dersi, belirli sorunlarımı tartıştıktan ve üzerine konuştuğumuz bu durumlardan sonra Batı Alman edebiyatının nasıl da etkisiz olduğunun hiç kimseyi şaşırtmaması gerektiğini özetle söyleyerek bitirmekti. Birden aklıma bu edebiyatın gerçekten de etkisiz olup olmadığı şüphesi düştü. Birden aklıma, var olan bu edebiyatın, bir dereceye kadar edebiyatın sonucu olup olmadığı hususu geliyor. Bu edebiyatın benim kabul ettiğimden daha önemli olup olmadığını ve gücünün var olana karşı tavır alışından değil tam aksine onun becerikli bir savunucusu olarak gözükmemesinden alıp almadığını düşündüm. Belki de başlangıçta bana göre denemek zorunda olduğu şeyi denemiş olsaydı, bunu denediği için etkisiz olacaktı. Bir keresinde Franz Fühmann, mavi bir masanın yeşil bir sandalye olmadığı görüşünü savunmanın mantıksızca olduğunu yazmıştı. Bitirişte tam da bunu yaptım.

Kim günümüz kitap sıkıntıları ile ilgileniyorsa, onun için hafifletici bir durum vardır, evet, sıkıntıda olan diğerlerinin bilmediği bir kurtuluş bu, o da: Geçmişe yönelmek. Ev sıkıntısı çeken hiç kimse için geçmiş yüzyılların sarayları bir avuntu olamaz. O bile sorununa sırtını dönemez ve evde kalmamaya çalışamaz -çözüm yalnız yeni evlerdir. Bir başka durumsa birden edebiyat sıkıntısı çekenlerindir, onlara ise geçmiş zamanın tüm olağanüstülüğü açık duruyor. Onun içine dalabilir ve okur olarak geri kalan zamanlarını orada geçirebilirler.

Bunu kabul etmeyebilir, okumayı bırakabilir ve bir televizyon izleyicisi varlığı edinip, o noktadan başlayabilirler. Sonunda, bir okur olarak yetinebilir ve orada size verilenleri alabilir ve kaybettiklerinize bakmaktan yavaşça vazgeçersiniz.

3. DERS

Zamanın akımlarına karşı duyguları hassas ve davranışları -onu tanıdığım günden beri- güvenilir bir şekilde her zaman bugüne aitmiş gibi olduğu söylenebilecek bir arkadaşım var. Başarısı, hiçbir moda değişimini kaçırmamak için sürekli gözlerini ve kulaklarını açık tutmasından kaynaklanmıyor, bu iş için beğenisi yerindedir. Daha çok şunu söylemeye çalışıyorum, erken hissetmenin nadir bir hediyesi ile donatılmıştır. Devrin zevki ve modası ile ilgilenmemesine rağmen o işin en üstün temsilcilerinden biridir. Bir sapma görüldüğünde, eldeki tüm paraya bahse girilebilir ki, bu devrin zevk ve modasından birazcık da olsa öndedir. Sesimden de fark ediyorsunuz, ona hayranım.

Bu arkadaş, evinde kısa zaman önce beni şaşırtan bir değişiklik yaptı. Hemen hemen tüm kitaplarını evinden çıkardı. Onları sattığından ya da hediye ettiğinden değil, bu kadar ileriye gitmezdi, belki de *şimdilik*; onları kutu ve kartonlara doldurup -aralarında kitapseverler için en güzel kitap baskıları da vardı- bodruma taşıdı. Ziyaret edenlerin dikkatini çekecek hiçbir şey içermeyen, süre-

li bu odanın ziyaretçisi olduğumdan bana, kaybolan o kitap hazinelerini hatırlatan ve beni dolayısıyla da üzen, sadece küçük bir dolap, dolu bir şekilde odanın içinde bulunuyordu. Birkaç gün açıklama yapmasını bekledim. Arkadaşları arasındaki tek yazara, kitaplarını bodruma saklama nedenini açıklamanın bu zahmete değeceği görüşünde olduğunu düşündüm. Besbelli bu görüşte değildi, benim için bu meselenin ne kadar da ilginç olduğunu fark etmemişti bile. Hatta bir gün benden, daha önce kitaplarla tıklım tıklım doldurulmuş raflara, en seçkin bardak koleksiyonunu yerleştirmek için yardım bile istedi. Şimdiye kadar bardaklar gerçekten sıkıştırılmış ve uygunsuz durmak zorundaymışlar.

Sormak zorundaydım. Onları gözden çıkaracak kadar, kitapların ona ne fenalık ettiğini, başın üzerinde bir kütüğün durması gibi dekoratif bardakların sürekli göz önünde bulunmasındaki hoşluğun kitaplarındaki ile aynı kefeye konulup konulmayacağını sormak zorundaydım. Bunun üzerine arkadaşımın beni şaşkınlıkla izlediği söylene abartı olmaz. Hüzünlü bir şekilde cevap verdi. Odasındaki eşyaların düzenlenişinin benim için ne kadar önemli olduğunu bir tahmin edebilseymiş, bu toplama işini tabii ki daha önce benimle konuşmuş. Sonra yatıştırıcı bir tonla böylesine önemsiz bir şeyin gerçekten de tartışmaya değer olup olmadığını sordu. Her ne kadar bu olayı önemsiz bir şey olarak değerlendirmesem de “Hayır” dedim. Elini omzuma attı, beni az zarar görmüş kitaplarla dolu dolabın yanına götürdü ve ayıklamayı neye göre yaptığını dikkat edip etmediğimi sordu. Bunu yapmadığımı biliyordu, çünkü iyi bir gözlemciydi. Dedim ki “Kabul ediyorum, sözüm ona o çok sevilen kitaplar kalabilir, geri kalan gereksiz kitaplarsa kaldırılabilirdi.” “Bu saçmalık,” dedi. Dolabı açtı ve kitap sırtlarını okumamı istedi. Bu garip ama açık bir seçimdi.

Dolapta sadece başvuru kaynakları duruyordu: Eş anlamlılar sözlükleri, etimolojik bir sözlük, Alman dilinde şüpheli durumlar için bir sözlük, porselen markaları için bir el kitabı, bir resim sözlüğü, bir yazar sözlüğü, bir halı sözlüğü. Alman isimleri sözlüğü, -birisi de Alman soyadları içindi-, çok ciltli bir ansiklopedi, topu topu 150'ye yakın kitap. Arkadaşım şimdi artık her şeyi anlamış olmam gerektiğini söyledi, ama ben bir hiçbir şey anlamamıştım. Ne yaptığını şimdi gerçi tam olarak biliyordum, ama nedenleri üzerine hiçbir şey bilmiyordum. Ona gelecekte kendini bir bulmaca çözücüsü olarak hazırlayıp hazırlamadığını sordum.

Bunu da olağan karşıladı ve zor kavrayan birisi olduğum için bana küçük bir konuşma yaptı: Şimdi söyleyeceklerini söylemek durumunda kalacağı için benden özür diliyormuş, ama bu zamanda, bazı insanların gözlerinde bir ışık gibi parıldayan ve eğer dikkatli incelenecek olursa yararından çok zarar getiren kitapları kurtarmak gerekiyormuş. Yanlış saygı, insanları okumadan uzaklaştırır ve benim düşündüğüm gibi edebiyatla ilgilenen bir aile ilişkisine götürmezmiş. Kitapların raflarda ve dolaplarda sonsuza dek kalma hakkına sahip olması; her ne kadar sıkıcı olsalar da, her ne kadar ciltleri çirkinlikten gözleri alsa da diğer tüm eşyalardan daha uzun ömürlü gibi olduğu düşüncesi, dedi arkadaşım, insana saçma gibi geliyormuş. Bu, roman okumanın özel kokusunun insana yapışıp kaldığı zamana, kitap okurların her şeyden önce gösterişli evlerde, bir tanesi kütüphane olarak hizmet görebilecek çokça odalarda, -en iyisi filmlerden de tanıdığımız gibi yuvarlak bir odada- yaşayan insanlara ait bir hayal olabilirmiş. Onu affetmeliymişim, ama bugün birisi *kendi kitaplığı* hakkında konuşuyorsa, onları birazcık gülünç buluyormuş. Bugünkü ev koşullarının nasıl olduğu hususunda acaba dikkatimi mi kaybetmişim? Ne kadar kitap satın alsalar, o kadar sıkışık yaşayacakları korkusu altında olduklarından, bazı

insanlar sırf bu yüzden az okumuyorlar mıymış? Televizyonun sevimliliğinin, bu aygıtın her gün başka bir program yayınlayıp, daha fazla mekân kaplamamasından kaynaklandığını düşünemiyor muymuşum?

Konuşmanın başlangıcına geri dönmek istiyordum ve arkadaşıma şunu doğru anlayıp anlamadığımı, bodruma indirdiği tüm kitapları sıkıcı olarak mı değerlendirdiğini, ciltlerinin mi hoşuna gitmediğini sordum. “Tabii ki değil,” dedi. Eğer böyle olsaymış *Cotta’sche* dizisinden çıkmış Goethe’nin toplu eserlerini de ayırmazmış, bunu kendim düşünebilmeliymişim. Bu kurtarma eylemi (bu gerçekten de onun ifadesi) onun gözüne tesadüfen ilişen birkaç kitabı değil bilakis sözüm ona değerli olarak gördüğümüz tüm edebi eserleri kapsamış. Yıllarca bir sahtekârlığa maruz kaldığını, akıllı bir numarayla kitap satıcılarının ve kitapçıların işine yarayan bir sürü ıvır zıvırın içinde bulunduğu duygusuyla yaşamış. Bunlar insana, kitapların kutsal birer eşya olduğuna inandırıyorlarmış. Diğer tüm eşyalara göre kullanıldıktan sonra, hatta utanılacak bir zamandan sonra bile atılmayacak bir eşya, hele de kazanılmışsa, yaşamınızın sonuna dek hiç kullanmasanız bile birlikte yaşayabileceğiniz bir eşya. Kitap yakından incelendiğinde insanda basit bir intiba bıraksa bile -arkadaşım bu kitaplardan oldukça fazla bildiğini söyledi- onu çöp tenekesine atmak affedilmez bir davranışmış. Daha okul yıllarında kitapların dikkatli kullanılması gerektiği, kitap sayfalarının bükülmemesi, sayfa altlarının çizilmemesi, kirletilmemesi öğretilirmiş. Öğretmenler yayınevlerinin ve kitapçıların acentası olarak -Tanrı bilir belki de onlar da bunun kurbanı olduklarından- görülürlermiş.

Bir anda arkadaşımın sabrının taşıdığını düşündüm; yanlışlara saygı göstermiş birisinin kendine gelmesi gibi birden abartılı bir şekilde hareketlendi. Bir tespitim onu iyice kızdırdı, ona elden çıkarma psikozunun sadece bu alanda

açıkça kendini göstermesini üzücü bulduğumu söyledim. Çok tehlikeli yenilikçi terörün, bizlere en iyi eşyaları üretmek için gerekli olanları yok etme emrini vermesi ve değerli hammaddelerin çöp dağları haline getirildiği yetmemiş gibi, şimdi de sıra zavallı kitaplara mı geldiğini dillendirdim. O zaman arkadaşım çile çekmiş biri gibi yüzünü astı ve sakın bana bu şefkat dileyen yaklaşımla gelme dedi. Eğer kitap yayımcılarının bir bölümü başkalarının kötü niyetlerinden istifade ederek yaşıyorlarsa, bu uzun süre için kotarılacak durum değilmiş. Gerçek saygı onun sürekli teşvik edilmesiyle oluşmazmış, tam aksine ona hürmet gösteren bir iş imkânı önce gelmeliymiş. Denirse ki hemen hemen her kitap başlangıçtan beri hürmet sunan bir içeriğe sahiptir, bu benim bile üzerinde tartışmaya değer görmediğim bir espriymiş. Tam aksine, çığ gibi büyüyen kitap yayınlarının arasından gözü kapalı olarak biri seçildiğinde, bunun hüznünlü bir şeyle bağlantılı olduğu ihtimali çok fazlaymış. Hemen bir sonraki en iyi kitabesine gidilse, orası da yerden tavana kadar kitap atıklarıyla doluymuş. Orada raflar hiç kimsenin ihtiyacı olmadığı ve sadece insanları rahatsız eden, yazılmamış olsalardı daha yararlı olacak olan kitap yükleri altında eğilmekteymiş. Ondan *bu tür* eserlere önceden saygı göstermesini cidden istemiş miydim? Övünmemizi -birden arkadaşım bana çoğul kipiyle hitap etmeye başladı- bir vakitler, bir Cervantes'in ve bir Shakespeare'in ve bir Flaubert'in ve ona göre bir de Kafka'nın olduğu bütün zamana mal edemezmişiz. Bu, 'büfe sahiplerinin, geçmiş yüzyıllarda bazı saraylarda, muhteşem sofraları süslüyordu' argümanı ile köri sucuklarını satmaya çalışmaları gibi bir şey olurmuş.

Tüm başvuru kitaplarını o yüzden bodruma indirmediğini, bunların varlıklarının bir anlamı olduğunu ve pratik amaçları çözdüğünü dile getirdi. Bu kitapların her biri ona birçok kez yardımcı olmuş. Bir romanı ise tüm yaşamı

boyunca hiç iki kez okumamış, çoğunu hatta yarısına kadar bile getirememiş, bunu bana dobra dobra anlattı. Hayat suyuymuş gibi bazı kitapları tekrar tekrar okumak gerektiğini söyleyen bu insanları tanıyormuş, bunların çoğu ikiyüzlüymüş. Böyle gülünç iddiaların yardımıyla kültürlü görünmeye inanırlarmış. Kitapları gerçekten çok kere okuyan diğer azınlıktaki kişilere söyleyecek bir şeyi yokmuş, yine de kavramlarına karşı garip davrandıklarını gözlemlemiş. Kendisi bile kitapları, ya anlayana kadar, ya da onların anlamsız sayılması kararına varıncaya kadar çokça ve doğru olarak okuyormuş. Tabii ki burada ve orada elinde kalanı, bazen bundan daha fazlasını yitireceğini kabul edemez, bu çok üzücü ama değiştirilemezmiş. Okumayla bir okuma işi yaparak ve geride kalan her şeyi de takip etmeyerek işe başlamayacakmış. En iyisi eline diğer bir kitabı almış, onun okuma zevki için bir öykünün devamındaki ilgi gerekliymiş. Zevksiz bir okuma onun için az anlam taşıyormuş. Merakının sadece okuduğu bir kitap ile tatmin olmasında utanılacak bir şey olmadığını düşünüyormuş. “Evet, başka ne zaman olacak!” diye bağırdı.

Bodruma indirdiği bu yüzlerce kitap içinde gelecek sene öylesine bir bakış atabileceği üç ya da dört kitap *için mi*, bir yığın kitabı oda içinde bulunduracakmış? Bodrumun ileride kullanılıp kullanmayacağı bilinmeyen eşyaların korunması için iyi bir saklama yeri olduğu görüşündeymiş. İşte tam da bu iş için bodrumlar varmış. Bodruma giden yolu, çöp tenekesine giden yolla karıştırmamam gerekiyormuş. Bu ümitle gelecekte belki bir ihtimal yine kullanılabilir diye çoğu kitaplar bodrumda oldukça iyi korunur durumdaymış.

Ayrıca bize, yani kitap insanlarına, kitaplarla ilgili lafazanlıkları, zamana uygun ve sevimli duyarlılığımızı bırakmamız tavsiyesinde bulunuyormuş. Bu çabalamalar çoğu kimse için kızdırıcı meydan okumalarmış, hiç olmaması gereken

tiksintiyi uyandırıyor ve kitaplara olan normal bir ilişkiyi önlüyormuş. Kitaplar şayet kullanılacak nesneler olarak görülürse; insan şayet onları doğal, ya da yüzeysel olarak isimlendirmekte serbestse, diğer gereksiz nesnelerle birlikte sahibi tarafından aynı keyfiliğe tabi tutuluyorsa bu ilişkiler işte ona göre normal sayılmalıymış. Evinden tencereleri ve sandalyeleri bodruma indirdiği için dostları tarafından azarlanan birileri olduğunu düşünemiyormuş. İnsanları, kitabın bir tür somutlaşmış akıl olduğuna inandırmak bir hokkabazlıkmış. Aynı şekilde durum somutlaşmış akılsızlık, modaya hizmet eden taklit ya da basit bir kazanma dürtüsü ürünü olabilirmiş. Hangi kategoriye ait olduğunu her bir kitap ilkin ispat etmeliymiş.

Arkadaşımla diğer bir buluşmamızda, bu konuyla ilgili bir kelime dahi söylenmedi. İkimiz de tartıştığımız konuyu unutmamıştık, bu mümkün değildi, yine de görünürde, kendi bölgesini savunmak için birbirimizi zorlamak istemedik. Bende garip bir durum oluşmaya başladı; dile getirdiği fikirlerin her üç kelimesinde kendimi kışkırtılmış dahi hissetmeme ve bazı argümanlarının küstahlığı beni hâlâ rahatsız etmesine rağmen, yine de kitap konusundaki hoşnutsuzluğunda haklılık payı olduğunu düşündüm. Dakikliğinin de payı vardı. Boşlukta duran, büyüme esnasında kavranılmaz olan ve *bizim gibi kitap insanlarına* iyi şeyler ifade etmeyen rahatsızlığı dile getirdi.

İlk kez okumanın, insanların hiçbirine doğuştan verilen bir ihtiyaç olmadığı bilincine vardım. Şüphesiz bunları teşvik eden, bunları bastıran, bunları öldüren şartlar vardır. Bu, ancak şartlar bilinmediği zaman bile dile getirilebilecek şeylerdir. Belki de arkadaşım, ben uyanık bilinçle donanmış bir şekildeyken, edebiyatın vaktinin dolduğunu sezmişti. Kitap okumanın zayıflayarak ortadan kalkan bir olay olduğuna inanıp inanmadığını, dikkatten kaçmış bir sorumluluk meselesi olarak da niteleyebileceğimiz kitap-

lara olan bu ilginin daha da önemseniş başka eşyalara yansıyıp yansımadığı hususunda fikrini sordum.

Şaka yapmamama rağmen arkadaşım güldü. Sadece bu sorunun bile edebiyat kitaplarına karşı insanların isteksizliğinin artmasına -açıklayıcı olmasa da, aydınlatıcı olması açısından- yeterli olduğunu söyledi. Bir yandan sanki soruyu, daha önce sözü geçen dünyanın yok oluşu söz konusuymuş gibi bir edayla ve bir ses tonuyla sormuşum. Beni incitmek istemiyormuş, edebiyatın sonu eğer kapımızın önüne kadar gelmiş olsa bile, biraz önce de dediği gibi, buna inanmıyormuş, bu, dünyanın sonu ile aynı kefeye konulmamalıymış. Edebiyatı, dünyanın merkezi, her şeyin ölçüsü ve uygarlığın temeli olarak gören, kitaplarla rütbe alan edebiyatçıların işte tam da bu tutumu okurları çileden çıkarıyormuş. Diğer yandan sorum süslü püslü ancak boş bir ifade içeriyormuş; onun fikirlerine danışarak, insanların merakının kitaplardan *daha önemli olarak nitelendirilebilecek diğer nesnelere* yönelip yönelmediğini soruyormuşum. Benim açıklıkla dile getirmek istediğim bu *daha önemli olarak nitelendirilme* durumunu, *yanlışlıkla* önemli olarak değerlendirilen nesneler olduğunu söyledi. Önemli olma hususunda edebiyatla yarışacak bir gücün olmadığı gerçekten de benim inancım mıymış?

Uzun hazırlık dönemleri geçirmeden incelemelerine, dellillerini saldırgan bir şekilde yeniden bulmaya devam etti. Küçük bir sorum buna yeterli olmuştu. Ama bu sefer sabreden rolü ile yetinmemeye, aynen bir o kadar şiddetli bir şekilde karşılık vermeye karar verdim. Arkadaşım gibi insanların, kitaplarla hayatlarını kararttıkları fikrini ortaya attım. Sonunda ortalığı kırıp geçiren yüzeysellikler, düşünce isteksizlikleri, eğlence düşkünlüğü gibi salgın hastalıkların kurbanı olur diye düşündüm. Sırf bu yüzden işte kitaplarından kurtulmak istiyor. Ama bundan rahatsızlık duyduğu, vicdanındaki kötü olan şeyleri temizlemesi ge-

rektiğinden, bu denli sert olmak durumundadır. Bilinen bir şey vardır o da; cahiller cesur olurlar.

Bu sefer ukalalığının ona kâr etmeyeceğini söyledim. Sorun kitaba olan ilginin azalmasının, dünyanın sonuyla bir tutulup tutulmaması gerektiği değil, bunun üzülecek bir şey olup olmadığıdır. Özellikle de bunun nasıl durdurulacağıdır. Sorun edebiyat söz konusu olduğunda dünyanın en önemli şeylerinin mi algılanması gerektiği değildir, bunu zaten sadece aptallar söyleyebilir, tam aksine sorun, neden edebiyatın sürekli ve artarak değersiz bir etkiye sahip olduğudur. Onun abartıları bizlere bu konuda yardımcı olmamaktadır. Arkadaşımin, yazarların gösterişli hareketleri üzerine sürekli tekrarladığı görüşleri ile nereye varmak istediği hususunda, benim de bir fikrim yok. İnsanların kendi mesleklerini icra edişlerinin sonuçlarını ciddiye almalarını anlayabiliyorum ve sadece anlamakta kalmıyor, bunu uygun da buluyorum. Bir tarihçi için tarih her şeyden daha önemli olmalı ve bir kuş bilimci için kuş dünyası ve bir kimyacı için kimya, hepsi bir şekilde herkese, yine de ciddi bir iş için ön şart sunan hemen hemen *herkese* abartılı gelebilecek meseleleriyle meşgul olmak zorundalar. Kitaplara olan ilginin azalmasını bazı yazarların narsistik tutumları ile açıklamak hem basit hem de yanlıştır. Burada daha çok, kızgın bir görünüm dahi arz etse çevre söz konusudur. Bu herhalde adı geçen azalma için bir sebep teşkil etmez. Şayet yazarlar edebiyatın tekrar okur gözüne girmesi için farklı davranabilseler ne güzel olur.

Arkadaşıma göre, onlar başka türlü davranmamalıymış, başka kitaplar yazmalıymış. Her zaman şu hiçbir şey anlatmayan durum, ya bir menekşe buketi gibi göze çarpar ya da tuhaftır. Şimdi adını unuttuğu bir yazar hakkında, yazdığı kitaplardan, diğer tüm izler kaybolmuş olsa bile, yaşadığı zamanın yeniden oluşturabileceğini okumuş.

Böyle yazarlar ve böyle kitaplar artık yokmuş. Ben, adı Balzac ve romanları senin bodrumunda duruyor diye atıldım. Arkadaşım birkaç elli ya da yüz yıl içinde uygarlığımız herhangi sebeplerle silinirse ve sadece kitaplar bu şanslı ya da şanssız tesadüften artakalırsa, bunları bulan tesadüfi incelemeci için, bu kitaplardan zamanımıza ait nasıl bir imge ya da fotoğraf çıkacaktır diye düşündüğünü söyledi. Ben “Hangi tesadüfi incelemeci?” diye sordum. Arkadaşına kızarak “Şimdi bunun bir önemi var mı?” diye soruyu yeniden bana yöneltti. Ben de “Bu şimdiye kadar ki en önemli soru/n” dedim.

Çünkü edebiyatın vadesinin dolup dolmadığı sorusunu bir diğeri, insanların vadesinin dolup dolmadığı sorusu takip eder. Burası, yaşama münasebetimizin bizleri böyle bir soruya nasıl da götürdüğünü araştırarak yer değildir, fakat bir şey kesindir, o da bunun gökten zembille inmediğidir. İnsanlar artan bir şekilde sanki önlerinde yaşanacak çok az bir zaman varmış gibi düşünüyorlar. En iyisi bu zamanı hiç düşünmemektir. Sonuç hem özel hem de toplumsal olanda kesin bir sorumsuzluktur. İnsan bulduğu her şeyi dağıtıyor, ya da eğlencede har vurup harman savuruyor. Stoklar yağma ediliyor, hiçbir şey onarılmıyor, olabildiğince her yere borç yapılıyor. Doğal çevreyi öldürerek sağladığımız kârın büyüklüğü mesela, hiçbir zaman bizden sonra gelenlere reva gördüğümüz zararın büyüklüğüne denk olamaz. Bu önemli değil, zaten bizden sonra kimsenin gelmeyeceğini düşünüyoruz. Her gün daha fazla insan, doktora gidip ve sadece birkaç ay daha yaşamının olduğunu öğrenen fıkradaki figüre benziyor. Geçen zaman kitaplar için belki de yazık olmuştur, belki yazarlar da gizlice böyle düşünürler. Belki de bu kitapların önemsiz olduğu bilinci, kitap üreticilerini ihmal edilmiş bir hale getirmektedir. Arkadaşıma uygarlığımız çöktükten sonra, bu uygarlık hakkında kafasında imgeyi taşıyacak olan

tesadüfi incelemecinin nasıl birisi olduğunu tekrar sordum. Böyle bir incelemecinin olmayacağı endişesi ortalıkta dolaşırsa, kitaplar da bundan payını alacaktır.

Arkadaşım, ona yine önceleri yaptığının aynısını yaptığımı, yine kılı kırk yarmaya *başladığımı* söyledi. Kitapların çok gerçek hatasını açıklamak için belli belirsiz bir düşünceye, tesadüfi ve gerçekleşmesi zor bir kurmacaya sarılmışım. Dünyanın sonunun geldiğine dair teorileri her zaman işitirmişiz, üstelik bunları da sürekli mantıkları tükenmiş insanlardan duyarmışız. Bu, bir tür kara gün akçesi gibi sürekli öne sürülürmüş. Edebiyatın önemli kalitesi her zaman için acınacak yaşam şartlarından süzülüp, şimdiye, geçmişe ve geleceğe, o şartlarda ürkek ve tutuklu olanlar için hiç de mümkün görünmeyen bir bakış atmasından kaynaklanmışmış. Bu kaliteyi bugünkü edebiyat kaybetmişmiş, en azından arkadaşım bunu hiçbir yerde görememiş. Edebiyat başka entelektüel yaşamdan zerre kadar ne kof ne de yüzeyselmış. Düşüşe geçip kendi halinde bir yaşam sürmesine neden olan *buymuş*, herhangi bir yok oluşun herhangi bir korkusu değilmiş.

Elbette sadece boş şeyler söylemiyordu. Hangi konularda onu onayladığımı söylemek, bana daha az anlamlı geliyordu, zira farklı düşüncelerde oluşumuz daha önemliydi. Kitaplara zamanının tipik eksiklikleri sindiğinden ve bu böyle sunulduğundan, bunun için üzülmemek; diğer taraftan edebiyatın zamanın bir ürünü olduğu hususunda, o kadar da şaşkınlığa kapılmamak gerekiyordu. Arkadaşımı anlıyordum. Bir yazarın çağdaş oluşu eserinin zamanda, alışıldık olan sıkışıklıkları içinde tükenmiş olmasına bağlanmamalıdır. Bu sıkışıklıkları betimleyebilir, ortaya çıkarabilir ve kırbaçlayabilir. Onunla mücadele etmeyi deneyebilir. Sorumluluğu sadece bizim gibilere yüklemek arkadaşımın çok hoşuna gidiyordu. Kitaplardan dolayı yazarların suçluluğu bilinmektedir, bunu zaten başından

beri tekrarlıyorum, yazarlarından ötürü bir toplumun suçu ise pek o kadar açık değildir.

Ezra Pound'un deneme kitabı *ABC des Lesens*'de (Yazmanın ABC'si) şöyle bir cümle vardır: "Shakespeare'in zamanı, dilin henüz çıkmaza girmediği ve dinleyicilerin henüz kelimelere delicesine aşık olduğu en büyük zamandı..." Bu cümleyi okuduğumda, kelimelere, cümlelere, fikirlere karşı ilgi hâkimse -hele arzudan hiç söz etmeyelim- bu bir yazar için ne büyük bir şanstır, diye bende bir fikir oluştu; böyle bir ilginin yazarı, içindeki tüm potansiyeli sonuna kadar çıkarmak için kışkırtmasını düşündüğümü de hatırlıyorum. Bu olayların farklı alanlardaki yansımaları bilinmektedir. Kendi seyircisi önünde, orta halli bir futbol takımı, üstün güçlere sahip rakibini yenme durumundadır. Futbol spikerleri böylesi zayıf takımların kendi sahasında kazanmasını saha ve seyirci avantajına bağlarlar. Ah, ya bizim zavallı yazarlarımız. Olabildiğince her şeyle ilgilenen ama yazarların eserleri ile ilgilenmeyen okur karşısında sıkıntı çekmek zorundadırlar. Çok sert esen, kendilerini sürekli savuran ve sadece aralarında aerodinamiklilerin, sadece rüzgâra dayanıklıların kurtulmak için bir şansı olduğu ilgisizliğin soğuk rüzgârına karşı yazmak zorundadırlar. Dile karşı bir sevgi tutumu, kelimelere deli gibi âşık olma hali, bu garip bir delilik olmalıydı, evet, bazılarına göre ise ona yakalananın sadece kendi başına yapması gereken ve onu pazarlamaması gereken bir sapıklık olarak değerlendiriyorlardı. Arkadaşıma, çoğunluk tarafından edebiyata sorulan ve edebiyatın da cevaplayamadığı istekleri ve talepleri söyleme durumunda olup olmadığını sordum.

Arkadaşım kızarak onu böyle öğretmen soruları ile cezalandırmamam gerektiğini söyledi. İnsana bir teorinin kötülüğünü elinde hâlihazır bir delil olmadan eleştirmesine izin verilmeliymiş. Biraz sonra kendisi de fikirlerini kısır

buldu ve yeni edebiyatın eksikliklerini ve ihmallerini saymaya başladı: yeni edebiyat mesafeliymiş, belki de her şeyden daha önemli olduğundan, insan ona zarar vermek istemiyormuş. Az tutkuluymuş, sürekli standartlara uymak için çırpınıyormuş ve her edebiyatta belirgin olan aykırılığı tanımiyormuş. Yazarlar için kendi kitaplarından kurtulmaktan daha az önemli bir şey yokmuş gibi gözükmekteymiş. Çok sevecen ve dost canlısı, çok durgun ve bu belirli bir süre içinde az enerjik anlamıma geliyormuş, bunun yanında sürekli arkadaşlık ve daimi tutarlılık gibi içeriksiz prensibin olmadığı biliniyormuş. Böylece taraflı olmaktan ve kendine düşman edinmekten kaçınıyormuş. Edebiyatımız, ona her zaman ardı arkası kesilmeyen büyük koalisyonları hatırlatıyormuş. Bu fikirler bizleri, kitapların gitgide birbirlerine benzemekte oldukları görüşüne götürmekteymiş, en azından ona göre bu böyleymiş, on kitap okuyormuş, bu okuduğu on kitap belirli bir zaman sonra hafızasında sadece bir tane olarak beliriveriyormuş; bunun üzerine sürekli kendi kendine bu on kitabı tasarruf edebilmenin yolu olup olmadığını soruyormuş. Kitapların birbirine bu benzememe halini özlüyormuş, bunun önemli bir kayıp olduğunu, kitapların benzersiz olmaktan çıktıklarında, yerleri artık bodrummuş.

Arkadaşımanın şimdi bütün yüreğiyle ve içten konuşmasının gerçekten bir faydası yoktu. Ona günümüz kitapları şayet çizgi dışı, enerjik, saldırgan, duygusal ya da zekice olsalar, bu durumda daha saygın olacaklarına gerçekten inanıp inanmadığını sordum. Cevap vermeden önce bir süre düşündü, bunu bilmiyormuş, böyle olduğu takdirde, *kendisi tarafından* daha saygın karşılanacaklarmış. Bunu duymak güzel, dedim, ne yazık ki bunun yazarlara yetmeyeceğini de ekledim. Kendisinin saydığı ve benim de kabul ettiğim edebiyattan istenenlerin, günümüz toplumunu edebiyata hazırlayan şeyler de olduğu kanaatinin onda

hâsıl olmaması gerektiğini söyledim. Buna karşılık zekâ (yani kıvraklık) ve kararlılık eksikliğinin kitaplara bilindik bir varoluş garanti ettiğini, belki de yaşaması için ek bir süre verdiğini görmezden gelemezdi. Duyarlılığa karşı ihtiyacı nerede görüyordu? Tanımadık bir şeylerle karşılaşma hevesini, edebiyat, iyi alanlarında nerede ve nasıl sunabilecekti? Bu tür bir karşılaşma durumunda her zaman gittikçe artan bir korku hali olmaz mıydı? Yazarlar bu durumu suya yazı yazmak gibi mantıksız bulmazlar mıydı? İyi, burada bir tür yargılanabilecek uyum biçimi söz konusudur, bana göre haklı olarak yargılanması da gerekir. Etkiyi bir neden olarak görmeyi artık bırakması gerektiğini söyledim. Zihinsel olarak gitgide bozulan toplum, zihinsel olarak iyileşmeyen, gitgide kötüleşen edebiyatı ister, tersi değil. Belki de edebiyat, olağanüstü bir gayretle, hayattan bıkmaya varacak duruma gelmiş yazarların yardımları ile bu delileştirme sürecini biraz olsun yavaşlatır ama durduramaz. Çoğu yazar bu durumda sempatik değilse de, anlaşılır davranmaya çalışmışlardır. Kendi kendilerine felaket kaçınılmazsa, onun ilk kurbanı olmak yerine, en iyisi kendi ilgisine göre hareket etmek gerektiğini söylemişlerdir.

Arkadaşım şu anda iki farklı şeyden söz ettiğimizi söyledi; o bana günümüz değerli edebiyatının hangi yapı bozukluklarını gösterdiğini ve bu yapı bozukluklarının ilgisini, o işlerde nasıl da azalttığını açıklamaya çalışırken; ben ona yılmadan bu yapı bozukluklarının nasıl ortaya çıktığını anlatmak istiyordum. Bu, bizi bir yere götürmezmiş, çünkü her ne kadar benim açıklamalarım ona inandırıcı gözükse de, her ne kadar ona hangi sebeplerle kitaplarda boşluğun hâkim olduğunu tam anlamıyla ispat etmesem de, bu, boşluğun varlığı gerçeğini değiştirmeyecekmiş. Onun ilgisi bununla tekrar uyanmayacakmış. Ama sözlerimde başka bir şeyin onu daha çok rahatsız ettiğini, bu noktada şunu duymak istediğini söyledi, o da yazarların

giderek kitaplarından yer yer fikir derinliğini güzelliği ve anlamsızlığı çıkararak bir tür hayatta kalma stratejisi takip ettikleriymiş. Bu tabii ki büsbütün saçmalıkmiş, kaldı ki o edebiyatın hayatta kalma meselesinden değil, yazarın, yani gerçek yazarın hayatta kalmasından bahsediyormuş. Varlığı için önemli olanları bırakmak suretiyle edebiyat hayatta kalamazmış. Hayattan vazgeçme yoluyla hayatta kalma olamazmış. Çok kaliteli bir restoranın tadilat nedenleri yüzünden sucuk satmaya başladığı görülse, iyi mutfağın şimdi artık sucuk şekliyle varlığını sürdürdüğü söylenebilir miymiş? Kuşlar kediler tarafından yenilmiş olsalar, kuşların kedi biçimiyle yaşamda kaldıkları fikrine mi sahip olmalıymışım? Yaşamda kalma, kimliğin korunması ile de ilgili olan bir şeymiş, bu yorumlamanın bir meselesi değil, mantığın bir meselesiymiş.

Devam etmek istiyormuş: Daha demin beni kınamış, çünkü edebiyatın yaşamda kalmasından bahsediyordum, oysa gerçekte yazarınkinden bahsetmişim, bu dahi doğru değilmiş. Yazarlar ona göre *edebiyat* üretmeleriyle tanımlanıyorlarmış. Şayet edebiyattan başka her şey olarak nitelendirilecek şeyler yaratmaya başlasalar, o zaman kastedilen şahısların yazar olup olmadığı sorusunun sorulmasına izin verilmeliymiş. O, varoluşçu sıkıntılara inanamayan sonuncu insanmış ve birileri, diğer şekillerdense, bu şekilde kendini daha iyi ifade edebildiğini söylüyorlarsa, bu, sadece onların sorunuymuş. Konu ancak etiket dolandırıcılığı olduğu zaman üzülmüş. Bizim işimizde de durum çoktan böyleymiş. İfadenin aşırılığının ayırındaymış, ama bu aşırılık çoğu zaman edebiyatın dış görünüşünde döküntüler meydana getirirmiş, bunlar ruhsal çevre kirliliğine delilmiş. Bundan sorumlu olan yazarlar çoğu yazar neslinin çileye katlanarak elde ettikleri saygıyı, küçük direnme yollarını takip *etmediklerinden* dolayı kaybetmişlermiş.

Konuşmamızın akışı doğrultusunda nasıl da taraf değiştir-
diğim gözümünden kaçmadı. Sorunu ortaya atan olarak ko-
nuşmamıza başlamışken, şimdi bir anda savunucu duru-
muna geçmiştim. Belki de bu, bir fikri savunmak ve hele
de bu fikir sonunda bir birlik görölmeye başlanmışsa yeni
bir fikir savunmak için bana kalan son yazarlık erdemiy-
di. Her halükârda arkadaşımın inatçı bir şekilde yazarların
sadece suçlu değil, kurban da olduklarını görmezlikten
gelmesi beni çileden çıkarıyordu. Onların ancak diğer in-
sanlardan farklı olduklarında yazar olabileceklerine işaret
etti ve içlerinde üstün insanlığa ait bir şeyin olduğunu
-ne yazık ki- reddetmeyi kabul etmeye çalıştı. Sessizce
ve belli etmeden argümanlarını günümüze kadar getirdi,
işte bu kadardı; hiçlikten gelen kadere denk, fırsatçılığın
ve yüzeyselliğin yazarlarımızın başına, tanımını yapılamayan
hastalıklar gibi bela olduğu tavrını sergiliyordu. Ve böylece
edebiyatın sahasına giren, gelişmelere neden olabilecek
bilgileri ondan uzaklaştırdı. Tek tek cümlelerin anlamları-
nın ölçüldüğu düşünöldüğünde, bu onun argümanlarının
değerini düşürdü, delillerinin güvenilirliğini azalttı.

Arkadaşıma edebiyat üzerine hem akla uygun hem de
haksızca nasıl küçöltücü konuşmuşsa, ben de şimdi onun
hakkında aynen öyle konuşacağımı söyledim. İnsanların
okuma zevkini yitirmeleri; okuryazar olmama durumunun
tümünden böyle hızlı ilerlemesi kendisi ile yakından ilgisi ol-
mayan bir zaman meselesidir. Bense, onda her şeyin bir
bireysel vakıa olduğu imasını vermeye çalışıyorum. Oku-
mak için yeteri kadar zinde olmadığını, tembel olduğunu
söyledim. Başka uğraşları daha değerli ve ilginç bulmaya
alıştığını, bununsa onların gerçek kalitelere bağlı olma-
dığını, onların kararının bir sonucu olduğunu söyledim.
Radyo dinlemek, gazete okumak, meyhane ziyaretleri,
arkadaşlarla sürekli aynı konular hakkında konuşmalar,
televizyon izlemek, kart oynamak vb. eğlenceler tüm

dikkatini alıp götürüyordu. Okumak bir başka önceliğin ortaya konulması anlamına geliyordu, bunun için de artık hazır değildi. Bunun üzerine yine kitapların en acıklı dünyayı temelinden düzeltmeyeceği duygusu belirirse -ki şimdiye kadar pek düzeltmeyi başarmamıştır- kitap okuma hevesi bir son bulacaktı. Bunların hepsine doğal olarak hak vermek, kendi kendine bunu itiraf etmek istemeyince, suçu başkalarına, kitaplara atıyordu. Bu sayılan tüm eksikliklerine rağmen, üzerine tartışılmamış kitapları okumaya değişiyordu. (Bunu ben iddia etmiştim.) Kitapların hatırı için değil de insanın kendi hatırı için gündelik aptallıklar yerine, hâlâ içlerinde bilindik ölçülerde güzellik, bilgelik ve basiretlilik taşımaktaydılar.

Çalışmayı şüpheli bir sorunla yarıda bırakmanın, bunun yerine ancak anlamlı bir şeyler yapılacaksa gerçekten faydalı olacağını söyledim. Serbest güç ve kapasite oluşturma kendinde bir değeri yoktur. Hangi aptallıklar yararına insanların okumayı bıraktığı, okumak kadar faydalı olarak değerlendirilecek, hiçbir zaman kaybının sıkıcı ve sefil olmaya yetmeyeceğini gözlemlediğimde; tüm dayanışmaların gerçekten kitaplarda olduğunu sezdiğimi söyledim. Onlardan yüz çevirmesinin sadece kitaplara bir ilgisi olmadığını, okurun idrak yeteneğinde azalmanın ve elinden kayıp giden her daim düşünmeye hazır oluşunun da bu sebeplerden bazıları olduğunu da. O, arkadaşım, odasında dört radyo ve iki televizyon ve bir müzik seti ve CD çalar ve teypler ve yüzlerce ses bantları ve yüzlerce videokasetlerinden, romanlara ve şiirlere hiç yer ayıramadığını söylemeye çalışırken bunu açık bir şekilde gösteriyordu. Bu karar tabii ki aşırılık içeriyordu, evi belki de bir eğlence merkezine dönüşecekti. Okumayı azaltmak ve sonunda bitirmek gibi kendi sebeplerinin ortalıktaki insanların görüşlerinden daha güvenilir, şu veya bu şekilde daha değerli olduğunu düşünmemelidir. Konu

zaten büsbütün yakınılan bu sebeplermiş. Çoğundan daha belagatli oluşu ve böyle bir beceri ile yanlış hareketlerini ve kusurlarını süslü kelime perdeleri arkasında saklayabilmesi, bu hazin durumda bir şey değiştirmeyecekti. Eğer başlangıçta, ileride okumanın ona vereceği çabayı gösterişsiz, sıradan etkinliklerle harcayacağını söyleseydi, saatlerce süren tüm bu tartışmayı yapmayabileceğimizi söyledim.

Onun evinde bulunduğumuzdan, arkadaşım bir türlü kalkıp da gidemiyordu. Odada bir müddet daha gidip gelmelerine devam ediyordu. Beni ezecek kelimeler aradığını biliyordum. Sonunda tekrar oturdu, sinsice güldü ve benim psikolojiden bilinen bir davranışı tekrarladığımı, bireysel bir başarısızlığı toplumsal kılmaya çalıştığımı ve bunu, bir tür doğal gelişim bakımından gerekli bir şey gibi göstermeye çalıştığımı dillendirdi. Gizliden gizliye yazar olarak yaratmalarımın, kendim için bile oldukça büyük hayal kırıklığı anlamına gelmeliymiş; ara sıra benden duyduğu, edebiyat üzerine bu tür teorik konuşmaları, benim, bu yaratmalarımın karşılaştırdığında, bu işin başka türlü olmayacağını düşünüyormuş. Kendimi bir yazar olarak kaynaklarımın kısıtlı olduğu gerçeğine inandırmak yerine kendi başarısızlığımı, edebiyatın başarısızlığı kılma fikrine kapılmışım. Bu bile bana yetmiyormuş, kendi suçsuzluğumu açıklayacak belgeleri bulmakta doyumsuzmuşum. Edebiyat da, dolayısıyla edebiyatçılar da başarısızlığında suçsuzmuş, gerçek suçlu tabii ki çağın anlayışymış. İnsanların beynini bulandırıyor, onu kitapların büyüsüne kaptırıyor, onları aptal zevkler içine çekiyor ve okurları dünden koparıp günümüz şaşkınlığına dönüştürüyormuş. Bazen yazarlar da, çağın anlayışı içinde şeytanın kışkırtmalarına teslim olduklarından, ürettikleri her şey, bu yeni duruma uyum sağlıyor ve yüzeysel oluyorlarmış. Böylece daire kapanıyormuş, arkadaşım alaycı bir şekilde: “Çift dikiş daha iyi tutar!” dedi.

Kötü yazarların, edebiyatın ya da dünyanın durumu ile ilgili fikirler geliştirememelerinin daha iyi olacağını düşündüm. Kötü okurlar da, edebiyattan şikâyetçi olabilmeliler, elbette bunların sayısı da fazla. En iyisinin özel şeyler konuşmamak olduğunu, bunun ne tartışmamızın aydınlatılmasına, ne de tutumumuza uygun olacağını söyledim. Arkadaşım onaylıyor gibi başını sallıyordu, ama ben bunun çok zayıf bir onama olduğunu sezdim. Belki de bir yolda uzlaşabileceğimizi sandığımı dillendirdim; edebiyatın en önemlisi olmasa da, önemli etkilerinden birinin okurlara, kendisine bakışı geliştirmeye yardımcı olduğunu söyledim. Bugün insanlık, aralıksız kötü bir vicdan içinde yaşıyor. Kendinden hoşlanmıyor, kendinden nefret ediyor. Sadece kendisi üzerine hiçbir şey öğrenmek istemiyor, yaptıklarının sonucunu kavramak için, hiçbir çabadan da ürkmüyor. Bu, edebiyatın durumunu umutsuz kılıyor; bir taraftan çoğu yazarlar, aynen bu insanlardan sayılıyor ve onlar da aynen uzaklaştırılma ihtiyacı duyuyorlar, öbür taraftan kendi kendilerini kandırmayı, ortadan kaldırmayı amaçlayan o az sayıda kitap, yenilmesi güç zorluklarla karşılaşılıyorlar.

Kendini aptal yerine koyarak, arkadaşım, bunun yine ne demek olduğunu, yine hangi kötü vicdandan bahsettiğimi sordu. Ona, tüm kitaplarını şayet bodruma indirmeseydi, bu soruyu benim anlatabileceğimden çok daha iyi anlatabilecek bir alıntı ile gösterebileceğimi söyledim. Bu sefer bir işi bitirmeye çalışan adamın kararlılığıyla ayağa kalktı. Beni de bodruma onunla birlikte gelmem için davet etti. Yolda yazarın adını sordu, ben de Sigmund Freud dedim.

Tavana kadar yükselen numaralandırılmış kartonlarda yazar isimleri yazılıydı. Freud'u 12 numaralı kartonda bulduk. Aradığımız kitapla tekrar odaya geri döndük. Bu olay beş dakika bile zaman almadı.

Arkadaşıma okuduğum alıntı *Uygarlığın Huzursuzluğu* isimli bir kitaptan alınmaydı ve şöyle diyordu Freud: “İnsanlar şimdi doğa gücüne egemen olmayı, yine onun yardımıyla, birbirlerini, son insana varıncaya kadar yok etmeyi kolaylaştırmaya kadar götürmüşlerdir. Bununla içinde yaşadıkları huzursuzlukların, şanssızlıkların, korku hallerinin bir parçası olduklarının bilincindeydiler.”

Freud, bunu 1930 yılında kaleme almıştı. İnsanlar becerilerini o denli geliştirmişler ki, serbest doğa güçleri, yaşamı tehdit eder bir şekilde ellerinden kayıp gitmiş ve bu sebepten dolayı bu felaketin, bu korku halinin, bu tedirginliğin ne kadar da büyümüş olabileceğini düşündüm. Çok azı kayda değer bir geleceğe inanıyorlardı, kültürse, onu sadece korunmaya değer, geleceğe yönelik olarak değerlendiren insanlar için önemliydi. Kitapların kaybolmasının kimleri şaşırtacağını dillendirdim.

Arkadaşım “*Bunun için mi beni bodruma kadar götürdün?*” dedi.

Tartışmayı azalan katılımlarla biraz daha sürdürebildik. İkimiz de doğru dürüst birbirimizi ikna edebileceğimize inanmıyorduk ve gerçeği söylemek gerekirse bir yerde hangisinin benim, hangisinin onun görüşü olduğunu da yitirdim. Artık birbirimizi nadiren görüyoruz ve görüştüğümüzde ise, ikimiz de çekinerek yine bu konuyu açmama ya dikkat ediyoruz.

Exlibris dizisinin üçüncü kitabı, “Dikkat Yazar Var”
Harun Tan’ın kapak tasarımı ve Nilgün Sönmez’in
iç tasarımıyla gerçekleştirilmiş,

9 punto Helvetica Neue dizilen metin,

70 gram Ivory kağıda,

1000 nüsha numaralı olarak basılmıştır.

Bu kitabın 200 nüshası numarasız olarak, kitabın
yazarları ve yayınevi için, satış dışı tutulmuştur.